

Onsdagen den 30 Mars.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 21, 22 och 23 i denna månad.

§ 2.

Föredrogs Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 3 (i samlingen N:o 13), i anledning af en utaf Herr J. Mankell väckt motion, N:o 101, angående religionsundervisningens skiljande från folkskolelärarebefattningen och öfvertagande af presterskapet.

Ordet lemnades åt

Herr Mankell: Då jag efter moget öfvervägande beslöt väcka föreliggande motion, insåg jag å ena sidan fullkomligt den djupa betydelsen af den genomgripande reform, som med densamma åsyftades, och måste således vara beredd att med mycken ihärdighet och med användande af alla krafter verka för dess genomförande; men å andra sidan motsåg jag äfven ganska väl det skarpa motstånd, som från många håll skulle uppstå emot densamma, och att den följaktligen icke kunde vinna framgång, annat än steg för steg tillkämpad. Således gjorde jag mig icke förhoppning om hvarken hastig eller omfattande framgång; och skulle jag ändock i detta hänseende hafva haft några illusioner, så skulle dessa helt och hållet försvunnit vid åsynen af det Tillfälliga Utskotts sammansättning, som skulle behandla motionen. Emellertid trodde jag dock, att Utskottet åtminstone skulle från sin synpunkt försöka utreda alla de praktiska svårigheter, som talade emot reformens genomförande. Men äfven denna min förhoppning har, genom det nog knapphändiga sätt, hvarpå Utskottet behandlat motionen, blifvit sviken. Emellertid är jag tacksam för den behandling, som kommit motionen till del, och som åtminstone kan utgöra en uppslagsända till diskussion.

Utskottet börjar med den anmärkningen, "att motionären, dels för sina statistiska beräkningar angående det antal barn som undervisats i de särskilda läroämnena, dels för stadgande af sina åsikter angående det otillfredsställande i undervisningen, icke haft tillfälle rådfråga de sednaste, för åren 1867 och 1868 afgifna berättelserna, utan de näst föregående, hvadan, och då i båda de af motionären anförda förhållanden inspektörernas omdömen och statistiska uppgifter i de sista berättelserna ådagalägga betydligt framåtskridande inom folkskolan, Utskottet redan uti denna omständighet finner ett vittnesbörd emot behöfligheten af den ifrågakämda

förändringen.“ Det är mycket riktigt att jag icke hade tillgång till de sista berättelserna, när jag uppsatte motionen; men jag har likväl sedan skaffat mig del af desamma, och jag vill icke neka att något, om än obetydligt, framåtskridande ger sig tillkänna i desamma, dock icke i en sådan grad, att det kan motverka min öfvertygelse om reformens nödvändighet. Låtom oss se dessa siffror, som skulle bevisa att reformen icke vore nödig. Det visar sig då, att antalet skolbarn, som vid inspektions-tillfället var närvarande, utgjordes år 1866 af 197,320, hvilket antal år 1869 hade stigit till 199,410. Bland dessa hade undervisats:

	år 1866.	år 1869.
i innanläsning och stafning	170,051.	170,860.
„ skrifning	167,223.	188,578.
„ biblisk historia	166,308.	173,293.
„ katekes	159,642.	167,622.
„ räkning	135,575.	162,524.
„ historia och geografi	54,195.	70,085.
„ naturlära	40,353.	59,161.
„ öfning i språkets användande	35,189.	58,620.
„ geometri och linearteckning	10,518.	20,778.
„ sång	96,000.	110,739.
„ gymnastik och vapenföring	50,000.	70,657.
„ trädgårdsskötsel	10,000.	13,936.

Det är således, efter hvad dessa siffror utvisa, onekligt, att ett något större antal barn på sednare tiden besökt folkskolorna, äfvensom att ett något större utrymme bereds för de världsliga eller medborgerliga läroämnen, dock icke mer, än att från 1866 till 1869 antalet ökats af dem som erhållit undervisning i räkning från $\frac{2}{3}$ till $\frac{5}{6}$, i historia och geografi från $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{3}$, i naturlära och språkets användning från $\frac{1}{5}$ till $\frac{1}{4}$, samt i geometri och linearteckning från $\frac{1}{10}$ till något öfver $\frac{1}{10}$ del, allt i förhållande till hela antalet skolbarn hvardera året. Det framåtskridande, som gjorts i afseende på undervisningen i de medborgerliga ämnena, har således varit ganska ringa, om man endast ser på antalet barn som af denna undervisning kommit i åtnjutande. Emellertid äro dessa siffror icke på långt när tillräckliga att utvisa ofullständigheten af undervisningen i öfriga delar. Det står qvar lika mycket som förr, att af samtliga i skolåldern befintliga barn blott en tredjedel varit närvarande vid inspektionstillfällena, och om äfven en annan tredjedel tillhört småskolorna, så måste dock den öfriga tredjedelen (de i folkskolorna ej inskrifna) icke alls hafva kommit i åtnjutande af undervisning, hvarken i medborgerliga eller i religiösa läroämnen. Således måste man egentligen halfterna ofvannämnda bråk för att erhålla deras rätta betydelse. Men de få ännu mindre vigt, när man ihågkommer den korta tid, hvarunder barnen i allmänhet erhålla undervisningen. Utskottet har nemligen icke motsagt den i motionen gjorda beräkningen, att, under den tid af sju år, som skolåldern varat, hvarje barn tillsammans knappast *ett helt år* besökt skolan, om man sammanräknar skoldagarnes antal, äfvensom att blott halfva tiden användts för undervisningen i medborgerliga ämnen, under det att den återstående hälften användts för de religiösa ämnena. Ännu mindre har Utskottet motsagt den anmärkningen, att *beskaffenheten* såväl som *mättet* af den kun-

skap, som meddelats i de medborgerliga ämnena, varit ganska ringa och underhållig. Det synes mig således, som om de af Utskottet åberopade siffrorna icke alls skulle bevisa något emot behöfligheten af den utaf mig föreslagna reformen.

Utskottet säger vidare: "hvad i öfrigt vidkommer anmärkningen, att religionsundervisningen upptager för mycken tid i folkskolorna, vill Utskottet, som icke anser sig böra i fråga härom afgifva vidare yttrande, än att en skola för folket väl alltid måste bibehålla religionsundervisningen såsom hufvudämne, endast anmärka att, då motionärens förslag att "tllt religionsundervisningen en dag i veckan anslås" måste ur pedagogisk synpunkt aktas olämpligt, den af motionären föreslagna utvägen eller religionsundervisningens öfvertagande af presterskapet ingalunda kan anses befördra det af motionären afsedda mål eller större utrymme för de öfriga läroämnena". Hvad den första delen af detta yttrande beträffar, medgifver jag sanningen deraf, att religionsundervisningen bör vara hufvudämne i en skola för folket, och den, som med uppmärksamhet genomläst min motion, måste hafva insett att jag icke velat åstadkomma någon förminskning i detta afseende utan tvärtom en ganska väsendtlig förbättring; men *någon* sorts begränsning måste väl finnas äfven för detta ämne, ty folkskolorna äro dock icke religionsskolor utan medborgerliga skolor. Erkänner man behöfligheten af en sådan begränsning, så måste man angifva den i något slags mått af tid eller annat; och jag har härvid hållit mig till den bestämelse, som gjordes af folkskoleinspektörerna vid ett möte dem emellan för några år sedan, att omkring sex timmar i veckan skulle anslås till religionsundervisningen, hvilket, under antagande att läsningen i medeltal pågår sex timmar dagligen, är detsamma som jag föreslagit. Detta öfverensstämmer äfven med praktiken inom Stockholms folkskolor, der religionsundervisningen upptager en sjettedel af tiden. Emellertid vill jag gerna för min del medgifva, att denna begränsning icke från början bör eller kan vara så sträng, och skulle jag icke hafva något emot att tiden för de religiösa ämnena något utsträcktes, blott att undervisningen deri öfvertoges af presterskapet. Hvad vidare beträffar Utskottets påstående, att denna utväg icke skulle befördra det afsedda målet eller större utrymme för de öfriga läroämnena, så har icke heller jag ansett att *detta* mål skulle genom nämnda utväg befördras, utan på helt annat sätt; men hvad jag deremot åsyftade, var en *förbättrad* religionsundervisning, och att sådan skulle vinnas genom den af mig föreslagna utvägen, torde väl icke kunna förnekas.

Utskottet fortsätter: "beträffande anmärkningen om det bristfälliga sätt, hvarpå religionsundervisningen, enligt motionärens förmenande, lärerskolorna bedrifvas, torde Utskottet icke sakna skäl för antagandet, att den nyorganiserade seminarii-inrättningen, som just afser bildandet af skickliga lärare så väl i religion som i öfriga läroämnena, skall, i den mån åtskilliga mindre dugliga lärare af gamla stammen afgå och lemna rum för nya, så småningom afhjelpa befintliga brister vid undervisningen i folkskolorna". Här äro två punkter att bemärka: Utskottet förnekar icke det bristfälliga sätt, hvarpå undervisningen i religion bedrifves, ehuru det använder frasen: "efter motionärens förmenande;" ty då Utskottet icke motsätter sig detta mitt förmenande, så måste man antaga att Utskottet gillar detsamma.

Skulle dock något tvifvel på riktigheten deraf hos en eller annan förefinnas, så vill jag sedermera till stöd deraf uppläsa ett yttrande af en folkskoleinspektör, som ganska vidlyftigt och omsorgsfullt behandlar denna sak.

Hvad beträffar den andra punkten, eller att seminariernas nyligen skedda ombildning skulle för folkskolelärarne öka möjligheten att undervisa både i medborgerliga och religiösa ämnen, så kan jag för min del icke hysa en dylik förhoppning. Det är och blir omöjligt för en skollärare, hur skicklig som helst, att undervisa i en mängd medborgerliga ämnen och tillika i de religiösa, ty dertill fordras så olikartad förmåga, att jag icke tror den kunna vinnas genom seminariernas ändrande. Jag vill för öfrigt icke här framkasta den från åtskilliga håll gjorda beskyllningen, att denna förändring skulle äsyfta befrämjandet af den pietistiska riktningen, som väl å många ställen blifvit inslagen, men hvilken jag hoppas dock icke ligger i institutionens beskaffenhet, utan hos de personer, som för tillfället handhafva densamma.

Vidare säger Utskottet: "Angående åter frågan om lämpligheten och möjligheten för presterskapet att öfvertaga religionsundervisningen i folkskolan äfvensom om presterskapets rätta ställning till folkskolan i detta afseende, tillåter sig Utskottet åberopa det af Kyrkolags-Utskottet vid 1868 års Kyrkomöte afgifna och af Mötet godkända yttrande i anledning af en i detta syfte väckt fråga, hvilken likväl då ställdes i sammanhang med förslag om presterskapets befriande från verldsliga göromål."

Ja, jag tillåter mig först, med afseende på den auktoritet som här åberopas, anmärka, att det synes mig vara just detsamma som att "sätta bocken till trädgårdsmästare", när man såsom auktoritet i afseende på den föreslagna reformen åberopar Kyrkolags-Utskottets yttrande vid 1868 års Kyrkomöte, eller Kyrkomötets med anledning deraf fattade beslut; ty att ett sådant alltid skall blifva i rak motsats mot tidsandan kan man på förhand antaga för gifvet, och således betyder Kyrkomötets auktoritet all ingenting. Det åberopade yttrandet lyder emellertid sålunda:

"Hvad vidkommer förslaget, att presterskapet skulle öfvertaga den egentliga religionsundervisningen i folkskolorna, så lär det, oafsedt de praktiska svårigheterna, hvilka inom vidsträckta och folkrika församlingar antaga karakteren af omöjlighet, icke kunna undfalla uppmärksamheten, att kristendomsundervisningen i folkskolorna är och måste vara ett så viktigt läroämne, att presten, om han finge sig ålagd hela denna undervisning, skulle blifva en egentlig folkskolelärare".

Här är åtskilligt att lägga märke till. För det första är detta gången Utskottet berör de praktiska svårigheter, som sätta sig emot reformens genomförande, och det är just dessa svårigheter som jag önskade att Utskottet något omständligare behandlat, så att man deraf kunnat se, om de varit så alldeles oöfvervinneliga. Jag vill dock, med ledning af hvad jag samtalsvis hört från enskilda håll, upptaga frågan och se till, huru det förhåller sig med dessa svårigheter.

Man säger att presternas antal är för litet, och att de således icke skulle hinna till för att egna sig åt barnundervisningen. Jag medgifver att det möjligen så kan blifva i framtiden, när folkskolornas antal ökats, men för närvarande synes deras antal icke vara för ringa, åtminstone i

medeltal öfver hela riket, och ber jag i detta hänseende få anföra följande siffror.

År 1865 utgjorde antalet pastorater i riket 1,289 och då funnos:
 2,306 kyrkosocknar.
 105 stadsförsamlingar,
 99 kapeller.
 och 82 slotts-, bruks- och fångförsamlingar etc.,

Summa 2,592 församlingar,

eller dubbelt så många som pastoraternas antal. År 1860 funnos i riket 2,645 prester, således öfver 2 i hvarje pastorat. De fasta folkskolornas antal var för tre år sedan 2,174 och de flyttbaras, hvilkas antal dock minskas i den mån de fasta ökas, 1,251. År 1869 funnos 2,172 fasta folkskolor och 1,161 flyttbara, samt behöfdes ytterligare 391 nya fasta. Antalet småskolor utgjorde samma år 3,389 och behöfdes 843 nya. Betraktar man dessa siffror måste man erkänna, att åtminstone på de flesta ställen presternas antal synes vara tillräckligt, och på åtskilliga ställen torde en prest kunna räcka till för två skolor, åtminstone i mycket små socknar der distanserna icke äro stora. Jag vill icke neka att i några församlingar finnas 3 till 4 folkskolor, och der vore det således en ren omöjlighet för presten att lemna undervisning en dag i veckan på hvarje ställe; dock är jag fullkomligt öfvertygad att der detta undantagsvis — och jag lägger accent på *undantagsvis* — är förhållandet, man med en god vilja skulle kunna utvägar, som för presten gjorde möjligt att åtaga sig religionsundervisningen. Jag har hört många förslag i den vägen och jag har äfven sjelf tänkt öfver ämnet. Det bästa synes vara, att i sådana större församlingar barnen delades i rotar, som vissa tider af året gingo till presten för att erhålla religionsundervisning; och man skulle då söka lämpa tiden så, att barnen turvis erhöle nödigt mått af denna undervisning. Vi veta att redan nu måste barnen ofta gå långa vägar till folkskolorna. Deruti att den medborgerliga undervisningen under någon del af året afbröts, torde ingen stor våda ligga. På de flesta ställen torde emellertid afstånden icke vara så stora, att ej presten sjelf skulle kunna besöka en eller två skolor. Emellertid torde åtskilliga delar af landet finnas, der detta likväl icke skulle låta sig göra, såsom i Norrland och i andra mycket glest befolkade orter, men der finge man vidtaga särskilda åtgärder.

Vidare säger man, att presterna icke hafva tid att meddela religionsundervisning i skolorna. Detta påstående synes mig med afseende på sin inre halt vara aldeles otillfredsställande. Jag kan svårligen tänka mig att presterna skulle hafva något viktigare eller för sitt kall angelägnare att sköta, än att i barnahjertat implanta religionens läror och detta så tidigt, att detsamma ännu icke hunnit blifva förstördt genom den dåliga undervisningen i folkskolorna; och skulle de icke hafva tid härtill, så måste man skaffa dem, emedan detta är hufvudsaken af deras åliggande. Jag vill nu icke ingå i någon granskning af hvad de skulle hafva att göra som vore viktigare, ehuru det vore lätt att göra en liten utredning i detta hänseende, men jag tror att en god vilja skulle kunna få tiden att räcka till både för det ena och för det andra. Vid remissen af min

motion medsäende Herr Ehrenborg en opinionsyttring från åtskilliga prester, som anhöllo att blifva befriade från de verldsliga bestyren, och man kunde ju genom att medgifva en sådan befrielse skaffa dem mera tid för andliga bestyr. Emellertid tror jag att flertalet prester icke äro angelägna att blifva befriade från sina verldsliga bestyr, utan se rätt gerna att de få bibehålla det inflytande, som de genom dessa bestyr kunna utöfva öfver sina församlingar.

Utskottet säger slutligen:

Hvad prestens ställning i afseende på folkskolan kan och bör vara, är redan genom lag stadgadt. Presterskapet, säger nemligen Folkskolestadgans 10 §, "utöfve sorgfällig uppsigt i synnerhet öfver religionsundervisningen i folkskolorna. Församlingens lärare skola fitigt, och så ofta deras öfriga embetsåligganden medgifva, sig infinna, efterhöra och undersöka huru detta skolans viktigaste kunskapsämne af skolläraren bibringas, gifva honom, der det tarivas, upplysningar och råd, samt sjelfve genom undervisning, förklaring och tillämpning göra de heliga lärorna lefvande i barnasinnet." Dermed har, i Utskottets tanke, den rätta gränsen blifvit uppdragen emellan prestens och folkskolelärarens åligganden i afseende på religionsundervisningen i folkskolan, och tillfälle öppnats för den nitiske presten att äfven inom detta område verka välsignelserikt för det uppväxande släktet.

Ja, mine Herrar, det vore verkligen väl om åtminstone denna paragraf af folkskolestadgan efterföljdes. Men kan man verkligen anse att presten i detta hänseende uppfyller sitt åliggande mot folkskolorna? Denna fråga tror jag man på de flesta ställen måste besvara med nej, ehuru jag medgifver, att aktningsvärda undantag finnas. Såsom ett exempel på den likgiltighet, hvarmed denna sak på åtskilliga ställen betraktas, vill jag meddela en upplysning, som jag från sakkunnig person erhållit. I en af rikets största städer bereddes för några år sedan tillfälle för presterna att två gånger i veckan med två timmar hvarje gång frivilligt lemna undervisning i religion, hvilken undervisning de enligt folkskolestadgan borde öfvervaka. Hvad var följden? Jo, att sedan dess har *ingen enda prest* inställt sig på de bestämda tiderna, hvadan detta medgifvande befunnits vara utan all verkan.

För dem, som möjligen skulle kunna tycka att jag i mina fordringar med afseende på denna reform gått för långt, ber jag få omnämna, att Riksdagen sjelf tagit ett initiativ, som är ganska anmärkningsvärdt, nemligen i fråga om barn, som tillhöra främmande religionsektorer.

Sjunde paragrafen i det af Riksdagen antagna och hos Regeringen till afgörande hvilande förslag till dissenterlag stadgar nemligen följande: "I afseende å folkundervisningen skola främmande trosförvandter och deras barn vara underkastade derom gällande stadgar och anses tillhöra det skoldistrikt, inom hvilket de äro boende. Barn, som — enligt bestämmelser i andra paragrafer — icke skall uppfostras i evangeliskt-lutherska läran, må på framställning af vederbörande målsman fritagas från undervisning deri såväl i folkskola som i elementarläroverk; dock åligger vid den förra skolstyrelsen och vid den sednare rektor tillse, att sådant barn genom målsmans försorg erhåller tillbörlig religionsundervisning. Försummar målsman, oaktadt af skolstyrelse eller rektor erhållen

påminnelse, sin skyldighet härutinnan, skall barnet deltaga i den religionsundervisning, som i folkskolan eller vid elementarläroverk meddelas.“

Hvad innebär detta, mine Herrar? Jo, att barnen skola undervisas i religion af presten i det samfund, till hvilket de höra. I denna detalj har således Riksdagen för sin del beslutat en sådan anordning, som jag i min motion föreslagit att blifva allmänt vidtagen.

Såsom jag redan i början hade äran nämna, gjorde jag mig icke räkning på någon hastig eller omfattande framgång åt min motion, men jag framställde den likväl i sitt nuvarande skick, emedan jag ville att tanken skulle framkomma ren och klar och att man skulle se den yttersta sidan af hvad jag ville. Emellertid vore jag för närvarande ganska belåten äfven med ett mindre medgifvande i detta hänseende, och jag har i den reservation eller det amendement, som en ledamot af Utskottet, Herr Hedin, afgifvit, trott mig finna ett minimum af de fordringar, på hvilka jag skulle kunna ingå, hvarföre jag får förklara, att äfven jag ansluter mig till nämnda reservation och, med förbigående af mina egna fordringar, yrkar bifall till densamma.

Äfven anhåller jag att få ställa några ord till de Herrar ledamöter af Andra Kammaren, som representera allmogen, d. v. s. den samhällsklass, som denna reform närmast rör. Man säger att denna klass är likgiltig för reformen, men jag kan aldrig föreställa mig att detta kan vara förhållandet i afseende å en fråga, som så nära rör deras barns framtida väl. Mine Herrar, jag behöfver icke erinra eder, att kunskap är oberoende. Blott genom ökad vetande kunna de fattigare klasserna höja sig till de klasser, som representera bildningen. Kunskap är bröd. Endast om edra barn få lära sådant, af hvilket de i det praktiska lifvet hafva nytta, kunna de påräkna att få sina lefnadsvilkor något förbättrade, ty de hafva då lättare att skaffa sig sitt timliga uppehälle.

Ytterligare ber jag få anmärka, att jag på det bestämdaste protesterar mot en sådan tydning af min motion, att den skulle vilja göra intrång i den viktiga religionsundervisningen. Jag är sjelf alltför djupt religiös för att vilja misstänkas föreslå något, som leder derhän. Min tanke är, att om religionsundervisningen äfven något makar åt sig för de medborgerliga läroämnena, den likväl, på sätt jag föreslagit, skall blifva bättre än den för närvarande är just derigenom, att presten ensam får besörja densamma och handleda ungdomen från den ålder, då den först börjar kunna fatta denna undervisning, tills den slutat den med första nattvardsgången.

Slutligen ber jag få erinra, att blott genom en högre odling och utvidgad bildning kan en till sitt inneväanaretal svag nation i längden motstå de starka och mäktiga nationer, som å flera sidor omgifva den; blott genom att i kvalitet vara starkare kunna vi försvara oss mot kvantitativt öfverlägsna fiender. Ser man frågan ur denna högsta synpunkt och tillika inser, att icke någon annan utväg finnes att vinna målet än att utvidga folkundervisningen, så skall man icke länge motsätta sig den föreslagna reformen utan snart gifva den sitt bifall.

Herr Witt: Motionären har såväl i motiveringen till sin motion som ock i början af sitt anförande i dag såsom bevis för folkskolans nuvarande klena ståndpunkt anført att, enär antalet af de vid folkskoleinspektionerna i riket närvarande skolbarnen, hvilka år 1866 uppgingo till 197,000, under år 1868 ej stigit till mer än 199,000, sådant skulle bevisa, huru ringa framsteg folkskoleväsendet under dessa tvänne år gjort. Men jag ber härvid få fästa uppmärksamheten derå, att icke blott de barn, hvilka infinna sig vid folkskoleinspektionerna, äro de hvilka begagna sig af folkskolans undervisning, utan att en mängd vid inspektionstillfället frånvarande under årets lopp längre eller kortare tid besökt skolorna. Då t. ex. inspektionerna i ambulatoriska skolor kunna verkställas för blott en rote i sender, så är det tydligt att, då barnen äro fördelade i t. ex. 4 till 5 rotar, endast en viss del af dem kunna infinna sig vid hvarje inspektion. Likaså är att märka, att de små barnen vanligen endast infinna sig vid inspektionerna under sommaren, hvaremot de under vintern ofta äro frånvarande både från skolan och de inspektioner som under denna årstid förekomma. Deraf att de icke varit närvarande vid inspektionen, får man således icke draga den slutsats att de äro alldeles främmande för undervisningen. I allmänhet kan jag af erfarenhet vitsorda, att skolbesöken i någon mån tilltaga. På åtskilliga ställen, hvarest jag verkställt tillfälliga inspektioner, har jag haft glädjen att finna skolorna talrikt uppfyllda af barn. På andra ställen åter, då min ankomst på förhand blifvit tillkännagifven, har tilloppet af skolbarn varit ännu större, hvaraf följdén blifvit att jag till och med nödgats låta den ena afdelningen aflägsna sig, medan förhöret med de öfriga pågått. Om det nu verkligen förhölle sig så, som den värde motionären uppgifver, att en tredjedel af de barn, som befinna sig i skolåldern, hvarken komma i åtnjutande af religiös eller medborgerlig bildning, så inser jag ej huru detta förhållande skall kunna ändras derigenom, att en del af undervisningen, den religiösa nemligen, öfverflyttades på presterskapet, eller att denna åtgärd skulle komma att utöfva något väsendtligt inflytande i den riktning, att skolorna hädanefter flitigare skulle besökas af ett större antal barn. Motionären finner en ganska ringa tillväxt i antalet af dem, som vid inspektionstillfällena 1866 och 1868 ådagalagts hafva erhållit undervisning i de olika läroämnena. För min del finner jag en tillväxt ifrån 10,000 till 20,000 eller ifrån 38,000 till 52,000 o. s. v. ej så obetydlig. Men, säger motionären ytterligare, det är icke endast dessa sifferuppgifter, utan äfven måttet och beskaffenheten af den meddelade undervisningen, som böra tagas till ledning för omdömet om folkskolans tillstånd. Just i detta hänseende torde folkskoleinspektörernas berättelser, derest dessa med opartisk blick läsas, framställa glädjande bevis derpå, att stora framsteg såväl i afseende å de profana ämnena som ock i religionsundervisningen under sednare åren egt rum. Jag minnes särskildt, att motionären uti inledningen till sin motion påstår, att bibelläsningen vid våra folkskolor på ett så själsdödande sätt skulle bedrifvas, att dervid endast vers efter vers, kapitel efter kapitel genomläses, utan att dervid någon förklaring af lära- ren skulle ifrågakomma. Jag får härvid intyga att, ehuru jag verkställt inspektioner vid 136 småskolor, 36 ambulatoriska och 154 fasta skolor, jag endast på ett eller ett par ställen funnit anledning till klagomål i

detta afseende. Eljest tillgår det vanligen så, att bibelläsningen står i det närmaste samband med andaktsstunderna i skolan, hvarvid en afdelning af tio till fjorton verser uppläsas i den mån de kunna bilda ett helt för sig, hvarefter läraren genomgår och förklarar den ena versen efter den andra samt framställer de frågor och tillämpande förmaningar, som af barnen kunna fattas och till hvilka texten kan gifva anledning. Då motionären vidare antyder, att det hädanefter torde vara omöjligt för folkskoleläraren att göra sig mera hemmastadd på den religiösa undervisningens område, enär så många andra undervisningsämnen taga hans tid och krafter i anspråk, så kan det visserligen å ena sidan medgifvas att någon svårighet härvid möter, men å andra sidan måste man icke heller förbise den vinst för religionsundervisningen, som måste uppkomma deraf, att läraren äfven inom andra områden vidgat sin synkrets och på desamma förmår att tillämpa kristendomens sanningar; och att det för folkskoleläraren skulle vara en omöjlighet att jemte öfriga ämnen äfven göra sig förtrogen med religionsundervisningen står för öfrigt i en besynnerlig motsats mot det påståendet, att, om icke presten i församlingen kan åtaga sig denna undervisning, det väl torde finnas någon annan bland församlingens medlemmar som vore villig att besörja denna angelägenhet. Kunde man icke förutsätta förmågan att undervisa i religionen hos skolläraren, som dock dertill erhållit vägledning vid seminarium, så förmodar jag, att det skulle falla sig ännu svårare att hos församlingens öfriga medlemmar finna dertill villiga och skickliga personer.

Då Utskottet, utan att i detta hänseende närmare motivera sitt yttrande, häntydt till de praktiska svårigheter, som möta för religionsundervisningens bestridande af presterskapet, vill jag i motsats mot motionären, som anført åtskilliga exempel från Norrland, närmare omnämna huru förhållandena i detta hänseende gestalta sig inom några af de sydligare häraderna af Sverige, om hvilka jag tagit en mera speciel kännedom. För att närmare belysa detta vill jag uppställa följande tablå:

Härader:	Skolor:				Antal pastorer.
	Fasta.	Ambulatoriska.	Småskolor.	Summa skolor.	
Luggude	50	2	37	89	15
Willands	33	1	35	69	12
Gärds	25	1	19	45	9
Östra	10	6	17	33	7
Medelstads	15	9	11	35	7
Listers och Bräkne	21	17	34	72	11

Härvid är tillika att märka, att inom de flesta pastorater blott en prestman finnes, och att två sådana endast förekomma i städerna eller i sådana pastorater, hvarest kyrkoherden är alltför ålderstigen att ensam bestrida embetsgöromålen eller till följd af sjuklighet urståndsatt att sköta sitt kall. Af den nyss omnämnda tabellen finna vi nu, att medeltalet af skolor för hvarje pastorat belöper sig till fem à sex. Huru är det väl då möjligt, att en enda prestman skulle hinna besörja religionsundervisningen inom alla dessa skolor, hvilka ligga på en fjerdedels till en half mils afstånd från hvarandra. Skulle nu, såsom motionären föreslagit, religionsundervisningen blott en dag i veckan meddelas, finge prestmannen på den dagen oupphörligt resa omkring på sin kärra till de olika skolorna inom församlingen, utan att medhinna någon egentlig undervisning i någondera af dem. Skulle åter denna undervisning på olika dagar i veckan meddelas, så borde presten befrias från öfriga göromål som honom åligga, icke blott af verldslig beskaffenhet, utan äfven från dem, som tillhöra hans egentliga kall, såsom att utdela sakramenterna, förätta sjukbesök, trösta och hugsvala bekymrade och ångerfulla m. m.

Efter dessa allmänna anmärkingar vill jag såsom ytterligare motiv för det slut, hvartill Utskottet kommit och uti hvilket jag i allo instämmer, nämna, att jag anser att den föreslagna anordningen på de flesta ställen skulle icke allenast blifva omöjlig att genomföra, utan att densamma äfven i pedagogiskt hänseende vore i högsta grad olämplig. Då nemligen motionären föreslagit, att religionsundervisning sex timmar i veckan borde meddelas hvarje skola, och detta på en och samma dag, så skulle naturligtvis ifvern och intresset för detta ämne i betydlig mån minskas och slappas, enär det just är omvexlingen af läroämnen, som bidrager att hålla barnets håg och lust lefvande och vaken. Härtill kommer äfven att, då prestmannen af naturliga skäl icke på förhand och en gång för alla kan bestämma hvilken dag i veckan han för hvarje skola inom församlingen komme att meddela denna undervisning, det icke heller blefve möjligt att uppgöra något bestämdt schema, efter hvilket skolbarnen hade att rätta sig. Långt ifrån sålunda att motionärens förslag skulle vara egnadt att ytterligare befordra folkskolans utveckling, tror jag tvärtom, att detsamma skulle verka hinderligt äfven för undervisningen i öfriga för den medborgerliga bildningen nödiga ämnen. Vi veta nemligen, att allmogem i främsta rummet högt värderar religionsundervisningen, hvaraf ock skulle följa att, om presten på förhand skulle hafva tillkännagifvit hvilken dag i veckan han ämnade besöka skolan, för att der meddela religionsundervisning, föräldrarne just den dagen skulle vara angelägna att ditskicka sina barn, men deremot låta dem från skolan uteblifva under andra öfningstimmar.

Utän att vilja inlåta mig i närmare svaromål på den af motionären framkastade frågan, huruvida presterskapet alltid såsom sig bort uppfyllt sin pligt att öfvervaka skolundervisningen, må det dock tillåtas mig fästa uppmärksamhetan derå att, om än prestmannen icke direkt deltager i skolundervisningen, så är han dock icke alldeles utesluten från allt arbete hvad särskildt religionsundervisningen beträffar. Jag vill härvid endast påpeka den tid han egnar åt nattvardsbarnens konfirmationsundervisning, och kan dervid nämna, att denna icke är den minst ansträngande syssel-

sättning. Så t. ex. har jag såsom själasörjare i staden Helsingborg under loppet af 11 års tid ensam bestridt denna undervisning, hvarvid under de sednare åren nattvardsbarnens antal uppgått till omkring 180, hvilka jag nödgats fördela i trenne afdelningar. Då jag till denna undervisning använt tolf timmar i veckan under sex månaders tid af året, hemställer jag till en hvar, huruvida jag icke må anses i någon mån hafva uppfyllt mitt kall såsom religionslärare inom församlingen. Jag har härvid hållit mig till detta enskilda fall, men jag är fullkomligt öfvertygad, att från många andra ställen vitsord kunna meddelas, att presterskapet egnat lika mycken eller ännu längre tid åt denna undervisning. Jag anser för öfrigt att, om det ålâge presten att vara religionsundervisare i folkskolan, man svårigen skulle hafva rätt att fordra, det presten äfven på samma gång skulle hinna egna tillbörlig uppmärksamhet och tillsyn åt undervisningen i skolans öfriga ämnen. Jag tror att inom många församlingar presten ännu är den, som inom skolrådet innehar de största insigter äfven i profana ämnen, och att det sålunda är af synnerlig vikt, att han såsom skolrådets ordförande egnar sin uppmärksamhet åt det sätt, hvarpå dessa ämnen i skolan skötas, hvilket dock, derest det förevarande förslaget bifölles, skulle blifva honom hardt när omöjligt.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra yrkar jag bifall till Utskottets hemställan, det Herr Mankells förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Ehrenborg: Den förste talaren har ställt en uppmaning till allmogens representanter och jag vill försöka att i någon mån föra allmogens talan. Det må visserligen synas glädjande, att tvänne ledamöter, båda från Stockholm, den ene såsom motionär i förevarande fråga, den andre såsom reservant mot Utskottets Utlåtande, ådagalagt en sådan nitälskan för folkundervisningen i allmänhet och religionsundervisningen i synnerhet. För min del nödgas jag dock bestrida, att den utväg, som blifvit af dem föreslagen, skulle lända till sakens fromma under närvarande förhållanden.

Hvad först motionen angår så har jag med största uppmärksamhet genomläst densamma, men dock ej förmått att klart uppfatta motionärens tankegång och syfte. Jag kan icke neka att vissa uttryck i motionen, såsom t. ex. då der talas om storkatekesen och Lindblomska förklaringen såsom två särskilda saker, ehuru detta är ett och detsamma, frestat mig för något ögonblick att tänka på amiralen såsom kavalleri-inspektör eller på generalen i biskopsstolen; men jag har ej velat gifva rum åt en sådan tanke, ty sjelf hvarken theolog eller skolman har jag ingen rätt att underkänna vare sig motionärens eller någon annans kompetens att utreda dessa ämnen. Hvad jag dock tror mig med visshet kunna säga är, att motionen genomgås af tvänne hvarandra korsande åskådningssätt i en oupphörlig blandning. I afseende å sjelfva saken, eller religionsundervisningen och dess innehåll, ser jag nemligen motionären å ena sidan gifva föga ära åt just denna sak, då han t. ex. talar om den viktiga urkunden Gamla Testamentet på ett sådant sätt att detsamma, utan afseende på dess samband med och hänsyftning på det nya, identifieras med en mytologi, men deremot å andra sidan uttrycker i hela motionen

det lifligaste deltagande för religionsundervisningen, de allvarligaste bekymmer öfver dess brister, talar om att den bör blifva en "hjärtats sak", att en tanklös utanläsning är skadlig, att "religionens heliga sanningar" icke få "stanna på ytan" och om vigten af ett "innerligt religiöst lif", med flera vackra saker. Samma blandning af motsatser spårar jag ock i motionärens uppfattning af presterskapet, då han nemligen å ena sidan, se pag. 10 i motionen, helt hvasst beskyller "andans män" för bekvämlighet och nu i dag i sitt anförande karakteriserat Kyrkomötet såsom "bocken-trädgårdsmästare", men å andra sidan i de mest förbindliga ordalag uttrycker att, genom prestens öfvertagande af religionsundervisningen i folkskolan, skall den blifva en hjärtats sak, vinna i kvalitativt hänseende o. s. v. Med ett ord, här förekomma tvänne särskilda grundtoner, hvilka med hvarandra icke harmoniera.

Hvad åter beträffar reservanten, så går han väl icke så långt som motionären, men yrkar likväl att presterskapet, jemte det att detsamma befrias från några af de borgerliga eller så kallade världsliga bestyren, må öfvertaga en del af undervisningen i folkskolan, samt föreslår bland annat att undervisningstiden må bestämmas för kristendomskunskap till sex timmar i veckan. Jag frågar då, hvem är den ärade reservanten och hvilket det ändamål han vill befämja? Jo, reservanten är samme man, som den 16 sistlidne Februari, således för en och en half månad sedan, inför denna Kammare på det mest otvetydiga sätt förklarade, att den religiösa sanningen icke är någon oss gifven gåfva, utan finnes till blott i form af personlig öfvertygelse. Å sid. 272, första bandet af denna Kammares protokoll för innevarande Riksdag återfinnes detta yttraude och den åsigt, detsamma tolkar, konsekvent utförd. Reservanten har således der förnekat den objektiva, den uppenbarade sanningens tillvaro. Frågas då, hvad är ändamålet med statskyrkans religionsundervisning om icke det att bibringa barnen den uppenbarade, den objektiva sanningen. Huru är det möjligt att reservanten, som icke erkänner denna sanning såsom sådan, och som följaktligen, enligt hans ej längesedan offentligt uttalade öfvertygelse, icke kan vilja bidraga till dess befordrande, nu vill åt densamme inrymma ett vidsträcktare inflytande genom att till en del öfverflytta bibringandet af läran derom från folkskoleläraren till en korps, som är denna lära edsvuren? Jag vill icke underskatta graden af den ärade reservantens kända liberalitet, men att den skulle sträcka sig ända derhän, att han, med uppoffring af sin öfvertygelse, ville befordra en mot densamma stridande sak, detta vore en så superlativ medgörlighet, att den svårigen låter sig tänka. Icke heller kan jag gerna antaga någon brist på konsekvens hos reservanten, enär, efter allt hvad jag vid denna riksdag förnummit, det just är fornen som utgör reservantens styrka och som förvärfvat honom de bifallsyttringar, hvilka här kommit honom till del. Återstår då en tredje förklaringsgrund, nemligen att denna objektiva sanning, som reservanten förut underkänt, lyckats under dessa sednaste sex veckor vinna öfver honom en seger; och man kan i så fall motse att denna sanning skall hädanefter få betjena sig af den ärade reservantens vackra gåfva, och i honom räkna en målsman. Men så glädjande detta än kan synas, lika sorgligt är att ifrågavarande båda religionsundervisningens vännere, genom misstag i sina beräkningar om följderna, föreslå något som

komme att motverka deras ädla syften; ty *under närvarande förhållanden* vore en öfverflyttning å presterskapet af religionsundervisningen i folkskolan detsamma som en indragning af denna undervisning. Jag hyser den vissa förhoppning att detta mitt yttrande ej så uppfattas, som ansåge jag presterskapet afvoigt sinnadt mot religionsundervisningen; men jag anser åliggandet att regelbundet meddela en sådan barnundervisning vara för presten omöjligt att fullgöra, såsom oförenligt med hans ställning och hufvudsakliga tjenstepligt, vare sig att man afser de yttre bestyren eller den egentliga själavården; ty hufvudkaraktären af hans embete ligger deruti att han skall vara tillgänglig för alla, som tillhöra hans församling. Prestens verksamhet vid religionsundervisningen i skolorna är lämpligen bestämd såsom en ledande och inspekterande. Denna gräns, hvilken genom den honom åliggande konfirmationsundervisningen redan är långt framskjuten, låter sig icke öferskridas utan de olägenheter, som redan af den näst föregående talaren framhållits. Jag nämnde särskildt först de yttre bestyren. Vål hafva motionären och reservanten förordad en inskränkning af desamma; och jag respekterar denna välvilja, men beder att få fästa uppmärksamheten på att efter den afsöndring som genom vår kommunalinstitution redan skett, så äro de flesta af numera återstående yttre bestyr icke egentligen främmande för prestens kall, utan af den beskaffenhet att de strängt sammanhånga med hans befattning i en *territorialförsamling*. Så främmande det än kan synas vara för hans egentliga uppgift, måste han dock, så länge statskyrkan finnes och själavården omfattar territorialförsamlingen med *alla* dess medlemmar, hafva att göra med Konungens befallningshafvande, kronofogde, länsman, skolinspektör, beväring, mantalsskrifningar o. s. v. Ser man åter på det, som skulle vara det väsendtliga, eller den egentliga själavården, så måste väl motionären, som talar om religionen såsom en hjertats sak för barnen, erkänna att den äfven bör vara en hjertats sak för de äldre i församlingen. Genom att året om vara bunden af barnundervisning i de ofta på skiljda håll inom församlingen belägna skolor, skulle själasörjaren endast med svårighet vara tillgänglig för dem, som i själsangelägenheter behöfva och söka honom. Men hvarföre anser då motionären att religionsundervisningen, i motsats mot hvad den nu förmenas vara, skulle bliwa en hjertats sak först genom dess öfverflyttande på presterskapet, när dock motionären å sidan 10 i motionen talar om den olyckliga bestämmelsen i folkskolestadgan om minimikunskapsmättet, och dervid säger att detta är en föreskrift, som "andans män till underlättande af eget besvär gifvit den mest vidsträckta tolkning." När så är, om de äro så rädda om besväret, hvad har man då för grundad anledning till det antagandet att de skulle såsom barnalärare utöfva religionsundervisningen bättre? Mitt förstånd står stilla, och jag kan icke förklara förhållandet annat än såsom en motsats inom motionärens egen åskådning. Emellertid vill jag gerna gifva honom rätt i det anförda yttrandet om presternas fruktan för besvär med barnundervisningen, likväl med den förklaring att jag vill finna grunden dertill icke i bristande vilja å deras sida utan i omöjligheten för dem att samvetsgrant förena sådant arbete med deras öfriga kall. Motsatt är förhållandet med folkskolelärarne. Dessa äro *till* endast och uteslutande för barnundervisningen, och jag tror att man måste ge

ett ganska godt vitsord om en stor del bland dem, just i afseende på den undervisning som nu är i fråga.

Jag har väl i denna Kammare, vid frågan om förhöjning af folkskolelärarnes löner, hört dem klandras för det sätt, hvarpå undervisningen af dem bedrifves, och man har beklagat att pietistiska tendenser hos dem gjort sig gällande; men äfven om sådant anses såsom en villfarelse, får motionären väl erkänna att detta snarare bevisar att religionsundervisningen uppfattats såsom en hjertats sak, äfven af dem.

Vidare talar motionären om behofvet af en "mångsidig" religiös bildning. Hvad menas med det? Jag kan ej undra på att motionären förordar mångsidighet, och jag vill ej eller förneka att grundlighet och mångsidighet kunna förenas. Man har någon gång hos samma person funnit grundlighet i de mest olikartade ämnen, såsom i frihandel och fria konster, i veterinärvetenskap och skeppsbyggeri, i försvarsväsende och religionsundervisning, i theologi och skarpskytteväsende o. s. v.; men dertill fordras mäktiga andar, hvilka äro mera sällsynta. Det vanliga och normala torde deremot vara, att den eger mera grundlighet, hos hvilken man finner mindre mångsidighet, och detta eger sin tillämpning äfven i förevarande fråga. Tror väl den ärade motionären att hjertats sak hos barnet befordrades bättre, om det erhöle en omfattande öfversigt af särskilda religionssystemer, än om det finge en något mera djupgående undervisning i vår kyrkas troslära, äfven om det endast vore en moder som densamma bibringade? Tror motionären väl, att det, som för barnet skall blifva dess fäste i lifvet och i döden, bättre meddelas på det förra än på det sednare sättet?

Hade ej motionären genom så många och vackra ord uttalat sig såsom vän af denna undervisning, hade motionären genom sitt förslag velat göra det omöjligt för presterna att sköta hvad som nu är deras väsendtliga kall, eller hade han rentut begärt bort religionsundervisningen i *Statens* skolor, då skulle jag — nemligen i sistnämnda fall — velat gifva honom rätt, dock endast under *en* förutsättning och denna långt aflägsen, nemligen att kyrka och Stat vore från hvarandra skiljda. Det har synts mig som om något dylikt föresväfvat motionären till och med i sjelfva hans yrkande, der han talar om att religionsundervisningen borde öfverflyttas å *presten* "i det religionssamfund, lärjungen tillhör". I det mystiska dunkel, hvari motionären här och der döljer för andras mera inskränkta blickar sina djupare tankar, har här framskymtat en profetia om ett framtida förhållande, skilsmessa mellan Stat och kyrka, då han nemligen talar om det religionssamfund, som lärljungen tillhör. Men huru kan motionären, då han ställer sig på en framtida, ej ännu vunnen, absolut religionsfrihets ståndpunkt, tänka sig att Staten skall något bestämma om hvad prest skall göra i den kyrka som icke är statskyrka. Står åter motionären på det närvarandes ståndpunkt, hvad har han väl då menat med de anförda orden; ty jag kan väl ej tro att motionären med "religionssamfund" menat församling eller socken. Om kyrka och Stat en gång blifva åtskiljda, så kommer visserligen religionsundervisningen att upphöra i *Statens* skolor, men derföre komme ej barnaundervisningen och församlingsvården att handhafvas af samma personer; ty dessa göromål kräfva nog snart sin man. Såväl i den kyrka eller de kyrkor, som skiljts från Staten

Staten, som i den stat hvilken är förenad med kyrka. I denna sistnämnda ställning befina vi oss ännu. Jag nekar icke, att Riksdagen tagit ett steg, som väsendtligen kan bidraga till påskyndandet af kyrkans och Statens skilsmessa, då den funnit sig af statsborgerliga billighetsskäl befogad att på kyrkans lagstiftning lemna inflytande åt andra än dess egna medlemmar; men detta mål är ännu icke vunnet.

Naturligtvis kan jag ej annat än på skäl, som blifvit af Utskottet och af mig jemte den föregående talaren anförda, tillstyrka bifall till Utskottets hemställan; och jag är tillika förvissad, att om svenska folket och isynnerhet svenska föräldrar skulle votera i denna fråga, motionären och reservauten skulle komma att hafva mot sig en af skenfagra satser ännu oförvillad, högst betydande majoritet.

Herr Grafström: Herr Talman! mine Herrar! Då jag nu går att efter måttet af mina krafter yttra mig i denna stora viktiga fråga, så kommer det att ske uteslutande med afseende på religionsundervisningen i folkskolan. d. v. s. den första undervisningen i religionen som landets minderåriga barn erhålla.

Vid många tillfällen och nu nyligen här på detta rum har man hört uttalas ett djupt bekymmer öfver den allt mer omkring sig gripande materialismen och den religiösa indifferentismen samt om nödvändigheten att emot desamma sätta en gräns, ett botemedel. Hvad nu materialismen beträffar, så tror jag ej att dermed är så farligt. Såsom människor måste vi underkasta oss våra materiella behof och kunna derifrån icke befria oss. Under sådana förhållanden måste ju materialism såsom en nödvändig och oundviklig egenskap hos oss förefinnas, och det torde således endast kunna blifva tal om i huru stor grad, eller om detta lagom, hvarom väl alltid kommer att tvistas.

Helt annorlunda är förhållandet med den religiösa indifferentismen. Den är ej befogad och kan ej försvaras ur någon synpunkt, och man torde väl kunna säga att den hvarken bör eller får finnas hos någon god medborgare. Må man ställa denna sak på sin spets med frågan: huruvida individen vill eller icke vill en Gud, en religion. Jag tror att då skulle indifferentisternas antal ansevärt hopsmälta. I alla fall förefinnes nu denna religiösa liknöjdhet. Jag instämmer med dem som deröfver uttalat bekymmer, som önska deremot sätta en damm och söka tillintetgöra den. Jag kan dock icke finna något annat medel dertill än höjandet af det religiösa medvetandet hos folket.

Då jag redan sagt mig vilja yttra mig endast om den föreliggande religionsundervisningsfrågan, så kan det icke falla mig in att nu vilja ingå i någon undersökning af de flera orsakerna till den omtalade indifferentismen. Men *en* af de väsendtliga af dessa orsaker anser jag mig finna i religionsundervisningens nuvarande tillstånd hos oss. Enligt mitt förmenande är denna undervisning felaktig såväl med afseende på den dertill anslagna tiden, som till läroböckerna och undervisningssättet. Den tid denna undervisning tager i skolan torde väl kunna anses utsträckt till sina yttersta gränser, så att om den ännu något litet skulle utsträckas, skulle folkskolan upphöra att vara annat än en katekesskola. Jag tror,

att om en utsträckning af nämnde undervisning, äfven för ernåendet af ett så viktigt mål som indifferentismens motande, nu skulle Kammaren föreläggas, så skulle icke många ja-sedlar falla i korgen.

Måne man icke, då man, naturligtvis för att så mycket säkrare i barnets hjerta implanta kristendomen, tillmätte religionsundervisningen ett så rikligt tidsmått, begick ett ganska stort misstag? Mig förefaller det alldeles klart, och jag tror att den som närmare betänker saken skall deri instämma, att man genom att i så hög grad och så ofta, dagligen, systerlägga det lilla barnet med ett för detsamma så ofattligt ämne som kristendomen enligt läroböckernas ordalydelse, uttrötta och uttråkar detsamma; neddrager religionsundervisningen till skolans öfriga triviala ämnen och sålunda utsår i barnets hjerta frön till just den så öfverklagade indifferentismen? Då jag talade om skolans öfriga ämnen och kallade dem triviala, bör jag genast tillägga att jag till deras fulla värde uppskatta dessa för barnet oundvikliga och nödvändiga läroämnen, men jag kan ej annat än anse dem triviala, när de sättas i bredd med det viktigaste vi såsom kristna hafva att inhenta, nemligen religionen. Vill man i barnets hjerta implanta *sann, lefvande* kristendom och sålunda grundlägga ett högt religiöst medvetande hos nationen, så torde det vara nödvändigt att man ej så ofta och så länge dermed trötta barnen i skolan. Jag tror det vara för sjelfva religionsundervisningen långt förmånligare, att den inskränkes till en eller annan dag i veckan, men att undervisningen då också vändes direkt till barnets hjerta. Det skulle då icke såsom nu uttrötta och göras liknöjdt, utan med glädje omfatta denna undervisning liksom all annan som lemnas dem på ett lefvande sätt, och de skulle genom de mindre ofta återkommande undervisningstimmarne beredas tillfälle att liksom smälta den erhållna och i alla fall för barn svärfattliga undervisningen. Jag kan således icke annat än instämma med motionären hvad tiden för religionsundervisningen i folkskolan beträffar.

Sedan jag nu yttrat mig om tiden, ber jag få yttra några ord om de böcker som för religionsundervisningen i folkskolan begagnas. Är det sannt, såsom man både i tal och skrift hört och sett uppgifvas men hvar till motstycke här i Stockholm icke finnes, nemligen att bibeln ännu lärers begagnas såsom innanläsningsbok, så må jag erkänna att man, enligt mitt omdöme, i detta hänseende gått utöfver det tillståndigas gränser. Då man sätter denna böckernas bok, denna kristendomens heliga urkund i abc-dariens hand, har man icke med detsamma neddragit den heliga boken till ett blott verktyg i folkskolans tjänst? Har man då icke gått utöfver det tillståndiga? Jag tror det, och jag tror äfven att den reaktion, som i detta afseende redan lärers inträdt, är ett bevis för riktigheten af denna min tro. Bibliska historien är ett sammandrag ur gamla och nya testamentet, och som således kan åstadkommas mer eller mindre väl. Är detta sammandrag så väl utfördt, att boken är god och lämplig till lärobok i kristendomen, så är den ju allt för god att i skolan användas såsom innanläsningstabell. Jag tror den bör, med afseende å dess innehåll, ställas på linien närmast bibeln. Bibeln borde, enligt min åsigt, icke sättas i barnets händer förr, än detta barn kan icke allenast flytande och med god uppfattning af språket läsa innantill utan äfven förstå det som i den-

samma säges och läres. Jag tror ej, att barnet före 12—13:de året kan någorlunda fatta detta innehåll såsom sig bör.

Den lärobok som egentligen ligger till grund för den närvarande kristendomsundervisningen i folkskolan, är katekesen. Efter allt det, som genom pressen, under föreläsningar, på möten o. s. v. blifvit sagdt om denna boks olämplighet för skolan, borde icke mycket vara att vidare derom säga, då opinionen derom torde kunna anses temligen gifven. Men då man hör huru i åtskilliga delar af landet ett stort antal personer, troligen af gammal vana, ännu hänga fast vid katekesläsningen, och enligt erfarne skolmäns yttranden "det blinda förtroendet för katekesen" ännu lärer vara ganska stort, så anhåller jag att med några ord få belysa denna del af frågan. Ty jag har den stadgade öfvertygelsen att hvarje familjefader, som af kärlek för sina barns religiösa uppfostran bemödar sig derom, att *med katekesen i hand, på dess ordalydelse och grund*, hos dem förklara och tydliggöra kristendomens läror, snart skall inse och erkänna katekesens olämplighet åtminstone för den första undervisningen med små barn. Det vanliga inkastet man erhåller af katekesens vänner, då man beklagar detta myckna, kunskapsbegäret dödande katekesläsande, är: "det är ju blott lillkatekesen som läses, och den lärer ej vara för mycket att kunna utantill."

Nej, det vore visserligen icke för mycket att kunna utantill, om nemligen det lärda vore af den art, att det kunde af det lilla barnet förstås och uppfattas. Men så är icke förhållandet. Ja, jag tror mig i storkatekesen hafva funnit ett stöd för detta mitt omdöme, och att denna på många ställen i sina svar lemna en indirekt men ganska tydlig kritik på åtskilliga i lillkatekesen förekommande svar. Och detta gäller icke blott *de* frågor som möjligen kunna anses något mindre viktiga, utan äfven de allra viktigaste t. ex. sakramenten.

Sålunda svaras i lillkatekesen på frågan: "hvad är döpelsen?" — Döpelsen är icke blott vatten, utan ett vatten, genom Guds bud förordnad och med Guds ord förbundet. — Det rena svaret på denna fråga är således att döpelsen är *ett vatten*, visserligen med Guds ord förbundet, men dock ett vatten. Om man nu påminner sig barnets benägenhet för det påtagliga, för de konkreta begreppen, och dess oförmåga att uppfatta de abstrakta, så torde man ej finna det underligt, att barnets fattningsförmåga skall hårdt pröfvas, så mycket mer som läraren vanligen förbiser att uttrycket "*guds-ord*" i vårt hvardagsspråk innefattar äfven ett konkret begrepp.

Mötande de afgjorda svårigheterna att nöjaktigt få barnets uppfattning klar, slår man upp storkatekesen. Då nu denna skall vara en *förklaring* öfver den lilla, så fordrar väl logiken att man der skall finna en fråga af ungefär följande lydelse: huru kan döpelsen sägas vara ett med Guds ord förbundet vatten? Men någon sådan fråga finnes icke. Deremot upprepas samma fråga som i lillkatekesen: hvad är döpelsen, men derpå lemnas följande svar: "Döpelsen är *ett heligt verk*, hvarigenom vi, *under begjutning med vatten*, i Guds namn, upptagas i kristna församlingen, blifva delaktige af Jesu välgärningar och förbindas att bekänna och utöfva Kristi lära." Om man nu ytterligare förkortar detta för lillkatekesen möjligen för långa svar, så skulle det blifva ungefär så här: döpelsen är

ett heligt verk, hvarigenom vi blifva kristna och delaktige af Jesu välgerningar. Men detta är ju i alla fall ett helt annat svar än att döpsen är ett vatten! Går man nu till nästa sakrament, så skall man påträffa samma förhållande. Här af synes att, då storkatekesen gifver ett helt annat svar än lillkatekesen, utan att alls förklara det svar denna gifvit på samma fråga. den ju tydligen, åtminstone enligt mitt förmenande, ogillat lillkatekesens och afgifver därför sitt svar utan vidare förklaring af den förras.

Med hvad jag nu sagt har jag icke velat eller sökt åstadkomma någon kritik öfver katekesen. Jag öfverlemnar detta åt dem som egnat sin tid åt dylika studier. Men erfarenheter låta icke nedtysta sig, och jag har här påpekat de erfarenheter jag gjort vid försöket att förklara, förtydliga, den orotalade boken. Jag har påpekat det förhållandet, att de för vår lära och tro viktigaste frågor besvaras alldeles olika i stor- och lillkatekesen, och att katekesen i allmänhet är så svårfattlig för minderåriga barn, att det är nästan omöjligt att för barnet göra dess innehåll begripligt, utan måste man, om katekesen nödvändigt skall läsas, nöja sig med blott utanläsning, utan uppfattning af ämnet. Men om, såsom det torde få erkännas, en sådan utanläsning måste vara skadlig för barnets undervisning i allmänhet och icke minst för religionen i synnerhet, så torde det icke kunna förnekas, att om katekesen såsom lärobok skall bibehållas, så bör den, såsom med ett par andra ämnen redan skett, flyttas upp, så att blott de äldre, mera försigkomna barnen dermed undervisas.

Men jag ber nu att få ställa både katekesen och bibliskan på bokhyllan och öfvergår till undervisningssättet. Lika litet som jag tror att den långt utsträckt undervisningstiden för religionen och de nu derunder begagnade läroböckerna äro för den första undervisningen lämpliga och nyttiga för barnet och ämnet, lika litet kan jag gilla det nuvarande sättet att hufvudsakligen genom utanlexor liksom söka plugga in religionen i barnen.

För att för mig göra klart och tydligt *huru* en god, lefvande religionsundervisning borde meddelas, har jag försökt skaffa mig en fullt säker utgångspunkt. Och jag har funnit den. Hvem som helst kan finna den lika lätt som jag. Jag tror ej, att någon i denna Kammar eller någon kristen skall kunna ogilla denna utgångspunkt. Den finnes om vi gå omkring ett tusen åttahundrafyrtio år tillbaka i tiden och till det lilla fattiga, obemärkta men af kristendomens sol först belysta Galileen. Vi hafva alla sett, huru den store mästaren i städerna och byarne omkring Genezareths stränder undervisade det fattiga, okunniga men för kristna läran mottagliga folket. Aldrig hafva vi lärt, att Kristus undervisade med det skrifna ordet i ena och ferlan i andra handen. Nej vi hafva funnit honom med det evangeliska leendet på läpparne, med kärleksfullt hjerta, med godhet, öfverseende, förlåtelse och nåd uttala sina höga kärleksfulla läror. Han vände sig direkt till sina åhörarens hjertan. Han begärde inga utanlexor o. s. v., och hans lära spridde sig också så mycket fortare. Uttalade han någon gång stränga ord, hårda straffdomar, så var det då han sammanträffade med de skriftlärde och de fariseer. Men dessa lärde han icke.

Jag tror och har föreställt mig, att det är efter detta den store mästartens föredöme vi böra söka inrätta den första undervisningen i religionen. Läraren bör hafva ordet *i sitt hjerta* och muntligen, direkt vända sig till de små *barnens hjertan* för att sålunda der inplanta de kristendomens frön, som sedan skola växa upp och bära frukt, men aldrig förvandlas till indifferentism.

Men hvem skall meddela denna undervisning? Mig synes att ingen är dertill mera förmögen och värdig än de, som egnat sitt lif åt religionens sak, sjelfva valt till sitt kall att vara Kristi efterföljare: *presterne*. Jag har mer än ett skäl för denna min åsigt. Det är icke allenast derföre att de böra dertill vara de skickligaste och lämpligaste, utan äfven derföre att det otvifvelaktigt skall i barnens uppfattning höja religionsundervisningen, om den meddelas dem af den rätte religionsläraren som äfven sedan skall undervisa dem såsom confirmander. Helst skulle jag önskat, att religionsundervisningen helt och hållet skiljdes från skolan och skedde i t. ex. kyrkan eller på annat ställe, men denna tanke *kan* icke verkställas för det närvarande: den må för mig hägra såsom en framtidsdröm.

Nu säger man: presterna hafva icke tid att åtaga sig undervisningen, de hafva för långt till skolan, barnen för långt till dem m. m. Hvad är allt detta annat än de obotfärdiges förhinder? Om prestens tid är så upptagen genom världsliga omsorger, husförhörlängder, statistiska arbeten för nativitet, mortalitet, äktenskap o. s. v. så må statsmakterna derifrån befria honom, så att han må kunna sköta sitt rätta kall såsom religionslärare.

Af hvad jag nu haft äran anföra framgår, att jag anser tiden för religionsundervisningen böra inskränkas till en eller par dagar i veckan, hvarföre jag i detta afseende instämmer med motionären; att undervisningen bör öfverlemnas åt presterna, på det kristendomen må blifva lefvande hos barnet, hvarföre jag äfven i detta fall instämmer i motionärens yrkande.

Mine Herrar! Då jag nu vågat inför Eder uttala mitt hjertas tankar och oförbehållsamt utveckla de åsigter jag hyser i denna fråga, så har det skett med ärligt uppsåt och i den tro att jag dermed kunnat i någon mån verka för den åsigt jag omfattar. Jag har yttrat mig derföre, att mitt hjerta lifligt och varmt klappar för denna stora fråga; derför att jag känt mig mäktigt manad att uttala hvad jag i den tänker.

Om det för en eller annan individ och synnerligen för sådana, som stå högt i vetenskapligt vetande och äro gynnade med lyckans förmåner, om det, säger jag, för några få sådana individer är möjligt att lefva lyckligt, att dö lyckligt — *utan religion* — så är det dock icke så med nationer.

Min orubbliga öfvertygelse är den, att äfven det friaste folk, det rikaste folk, om det är utan religion, dock är ett fattigt folk, ett beklagansvärdt folk.

Herr Åke Andersson: Väl hade jag icke behöft att begära ordet i denna fråga, då jag redan förut visste, att Utskottet för sitt förslag skulle erhålla mig förutan många försvarare, bland hvilka den siste tala-

ren uttryckt jemväl min åsigt bättre än jag sjelf mäktat det, men mitt liffiga intresse för denna fråga har manat mig till att begära att få till protokollet antecknad den ställning jag till densamma intager. Ehuru jag erkänner, att Herr Mankell visat sig hafva haft de bästa och renaste afsigter med sin förevarande motion, anser jag dock att den hos Utskottet rönt det öde, den förtjenat. Utskottet har för sitt afstyrkande Utlåtande gifvit klara skäl, och jag har endast ett att lägga dertill och detta är att jag tror, att i händelse en motion sådan som denna skulle vinna sympatier inom Representationen, detta skulle väcka icke blott missnöje hos folket i allmänhet, utan äfven farhåga. Ty många skulle bringas på den tanke, att under ett sådant förslag hvilade den första minan till att spränga den sanna religionen i luften.

Jag anser detta enda skäl tillräckligt talande och hemställer om bifall till Utskottets förslag.

Herr Statsrådet Carlson: Då jag vid kyrkomötet 1868 haft tillfälle att uttala min öfvertygelse i den fråga som nu är å bane, anser jag mig böra äfven här, om än i största korthet, anföra hvad jag i detta afseende tror vara det rätta.

Äfven vid kyrkomötet förevar den fråga, som här blifvit väckt, nemligen att skilja religionsundervisningen från folkskolan och öfverflytta densamma till presterskapet. Detta är en åtgärd, som, enligt min uppfattning, icke låter förena sig hvarken med skolans fordringar eller med de åligganden hvilka tillhöra presterskapet.

Vid kyrkomötet framställdes vidare äfven det förslag, att en del af kristendomsundervisningen i folkskolorna skulle öfverlemnas åt presterskapet, ett förslag, som af Kyrkomötet icke antogs, men som föll endast för en ringa pluralitet.

Efter min tanke är det ostridligt, att ett element i frågan, hvilket här blifvit från olika sidor belyst, eger sin sanning, nemligen att presterskapet kan tillkomma ett vidsträcktare deltagande i religionsundervisningen i skolorna än nu är fallet, äfvensom att en så beskaffad anordning skulle i flera hänseenden vara välgörande.

De svårigheter som dervid möta hafva redan blifvit nämnda, och de äro äfven mig väl bekanta. De bestå dels i de många göromål, som redan nu åligga presterskapet, dels i folkrikheten och vidsträcktheten af många församlingar, och dels deri att ej sällan flera folkskolor finnas inom samma pastorat. Ännu finnes dock en svårighet, hvilken måhända är ännu större än dessa, och den ligger deri att ämnet ännu är oss allt för litet bekant.

Hvad först angår de presterskapet redan åliggande många göromål, så är det tydligt, att detta förhållande måste föranleda en inskränkning i regels tillämpning, men jag tror icke, att det behöfver leda till upphäfvande af denna sjelf. Jag betviflar icke, att presterskapet till de många och obestridliga förtjenster det eger om folkskoleväsendet, gerna skulle, när det uppfattat frågan i dess rätta ljus, vilja lägga äfven den, att deltaga i denna undervisning.

I församlingarnes vidsträckthet och folkrikhet ligger ett öofverstigligt hinder för att anförtro presterskapet *hela* religionsundervisningen, men om

församlingens ungdom är samlad i *en* skola, synes det mig icke klart, att vidsträcktheten och folkrikheten i sig sjelf skulle göra det svårare för presten att fullgöra ett undervisningsåliggande än det nu är för läraren.

Men denna svårighet ikläder sig sin rätta form och framträder i sin egentliga styrka, då förhållandena föranledt dertill, att *flera* skolor blifvit inrättade i *ett* pastorat. Inom riket finnas öfver 300 pastorat, som icke hafva mera än en folkskola, och de, som hafva två skolor, utgöra ett antal af något öfver 400. I afseende å den förra klassen synes icke något synnerligt hinder möta, för att presterskapet kunde deltaga i religionsundervisningen, och hvad angår den sednare klassen, så torde det äfven der vara i viss mån möjligt. En verkställighet i mera än hälften af landets folkskolor skulle redan uträtta ganska mycket. Sedan komma de pastorat, hvilka hafva mera än två folkskolor, och de, der skolorna äro flyttande. Der äro svårigheterna större. Men om presten ock deltagar i undervisningen blott inom *en* af församlingens skolor, så måste verknin-garne deraf sträcka sig äfven till de öfriga; ännu mera måste i en flyttbar skola undervisningen i *en* af rotarne återverka på undervisningen i de andra. Och vidare torde äfven böra tagas i betraktande, att i de pastorat, der sådana förhållanden ega rum, ofta finnes mera än en prest.

Att svårigheterna icke äro oöfverstigliga, derom lemna erfarenheten vitsord. Jag har i andra länder sett presterskapet bestrida en del af religionsundervisningen i folkskolorna, och detta i länder med icke mycket olika naturförhållanden med dem i vårt land. Hvad angår förhållandet hos oss, hafva från folkskoleinspektörerna inforrats uppgifter på sättet, huru de i 11 § af Folkskolestadgan meddelade bestämmelser, angående presterskapets förhållande till religionsundervisningen tillämpas och särskildt om det antal skolor, der presterskapet deri deltagar. Deraf har visat sig, att det finnes inom landet ett femtiotal skolor, der ett sådant deltagande verkligen eger rum. Detta är visserligen icke ett stort antal, men då här är en väsentligen ny anordning i fråga, kan man icke vänta att den skall så hastigt utbredas. Det visar dock, att anordningen låter sig verkställa.

I en provins med ganska brutna lokalförhållanden, nemligen Helsingland, finnas tre skolor, der presterna deltaga i religionsundervisningen, så t. ex. en flyttande skola, der kyrkoherden hvarje vecka undervisa i *en* af rotarne, och om sommarferierna handleder *alla* de barn, hvilka begärt afgångsbetyg.

Inom Östergötland finner man, att i församlingar, der presterna deltagit i religionsundervisningen inom folkskolorna, de funnit följderna deraf så goda, att de äro sinnade dermed fortsätta. I Westergötland finnes exempel, att kyrkoherden tre gånger i veckan besöker folkskolan, företrädesvis för kristendomsundervisningen. Likartade förhållanden hafva egt rum i Nerike, Dalarne, Wermland till och med i Norrland, der merendels fasta skolor finnas i närheten af kyrkorna.

Detta synes ådagalägga, att sjelfva tanken är riktig äfvensom inom vissa gränser verkställbar; och det är härpå, som jag, oberoende af alla meningsbrytningar inom Kammaren, trott mig böra fästa uppmärksamheten.

Den ifrågavarande anordningens välgörande inverkan må tillskrifvas icke blott den vinst, undervisningen hemtar deraf, att den bestrides af män med djupare bildning. Men den inverkar på skolan i dess helhet, äfven genom det förhållande, hvori presten derigenom kommer till läraren och genom det förhållande, som uppstår emellan presten och skolbarnen. Det är väl sannt, att tillfällen kunna inträffa, då presten måste blifva förhindrad att å viss tid infinna sig i skolan, men att en sådan undervisning å bestämda tider i allmänhet är möjlig, äfven om någon gång ett undantag skulle inträffa, visar sig af förhållandet vid konfirmationsundervisningen, och det förefaller mig äfven, som denna skulle betydligt underlättas af en dylik förberedande undervisning, och derigenom en ersättning i minskadt arbete å en sida vinnas för den tillökning, som skulle uppkomma å den andra. I prestens förhållande till församlingen ligger i allmänhet något så beslägtadt med lärareverksamheten, att deri finnes en inre väsendtlig grund till denna gemenskap.

På grund deraf hoppas jag, att frågan skall allt mera tillvinna sig uppmärksamhet och är för min del villig, att i den mån det finnes görligt bidra till dess framgång.

I afseende på frågan om ett schema, hvilket skulle lika för alla skolor bestämmas, hör jag nämna, att ett sådant väl uppgjordes vid sista mötet med folkskoleinspektörerna år 1867, men att ett allmänt påbjudande af detta schema svårligen låter sig göra, emedan förhållandena äro så högst omvexlande och schemat blott förutsätter ett fall, nemligen en skola utan skiljda afdelningar, som hafva sins emellan olika sysselsättningar, och emedan folkskolan, sedan det uppgjordes, gjort betydliga framsteg. Det uppgjorda schemat har likväl gjort och gör mycket gagn derigenom, att inspektörerne, öfverallt der det är lämpligt, erinra om dess iakttagande.

Man kan ej med skäl påstå, att religionsundervisningen uttränges undervisningen i de öfriga ämnen, hvilka äro nödvändiga att känna. Detta är redan visadt af folkskoleinspektörernas berättelser och bekräftas ytterligare af skolrådets uppgifter, hvilka icke, såsom de förra, upptaga antalet blott af de vid ett visst tillfälle närvarande skolbarn, utan af alla fullständigt. Enligt dessa uppgifter undervisades t. ex. i *historia* och *geografi* år 1865: 95,000, år 1868: 154,000 lärjungar. Undervisning i *naturlära*, hvilken 1865 meddelades åt 72,000 folkskolebarn, sträckte sig 1868 till 138,000 o. s. v.

Vida flera fakta skulle kunna anföras, men dessa må göra tillfyllest såsom exempel.

Herr Kolmodin: En ärad talare har förklaradt, att efter hans förmenande tvänne grundtoner genomginge motionärens framställning, hvilka han ansåg befinna sig i bestämd disharmoni med hvarandra. Jag, som icke har så fint öra för musik, har ej kunnat finna annat, än att de två grundtoner, hvilka äfven jag tyckt mig urskilja, harmoniera med hvarandra ganska väl.

Den ena är en uppriktig kärlek till folkundervisningen, en kärlek hvilken jag delar och följaktligen glädjer mig öfver att finna, hvarhelst den uppenbarar sig, den andra åter är en omisskännelig nitälskan för ung-

domens religiösa uppfostran, hvilken nitälskan, med den åsigt jag hyser om religionens betydelse i alla lifvets förhållanden, likaledes måste vara en för mig tillfredsställande företeelse.

Jag beklagar likväl, att motionären i sitt förslag, genom hvilket han vill befrämja båda dessa stora syften, misstagit sig i tvänne punkter, nemligen först och främst i afseende på sjelfva *grunden* till de nu befintliga, öfverklagade bristerna och vidare angående *botemedlet* mot desamma. Grunden till det onda har han trott sig finna deruti, att samme man, som har att meddela undervisning i de ämnen, hvilka tillhöra den s. k. medborgerliga bildningen, derjemte skall undervisa i religion, och botemedlet har han i konsekvens med denna sin uppfattning sökt i en öfverflyttning från folkskoleläraren till presterskapet af sistnämnda undervisningsämne. För min del tror jag emellertid, att den bristfälliga religionsundervisningen har sin grund i möjligen underhaltiga kunskaper hos skollärarne och måhända äfven i mindre goda läroböcker, derom en talare nyss haft så mycket att säga; och botemedlen böra således vara bättre lärarebildning och bättre läroböcker. Men att, på sätt motionären antagit, en stor arbetsfördelning här skulle vara af nöden, eller att kristendomsundervisningen skulle behöfva afskiljas från de öfriga läroämnena och öfverlemnas åt en särskild lärare, kan jag omöjligen fatta, då det ju icke är fråga om att i folkskolan inlära några dogmatiska eller moraltheologiska systemer, utan helt enkelt dessa stora kristliga grundsanningar, hvilka egentligen äro alla kristnas gemensamma tillhörigheter och böra utöfva sitt lifvande och helgande inflytande på hela deras lif och verksamhet. Det är *detta* folkskoleläraren har att meddela, och då frågas, om den, som anses vuxen att undervisa i de ämnen, hvilka i öfrigt falla inom folkskolans bildningsområde, icke äfven skulle kunna med välsignelse och framgång gifva barnasinnets kännedom om dessa vår läras grundsanningar, derest han öfver hufvud har gåfvor för sitt kall. "Den bäste kristne är den bäste soldaten", har eu gång en af våra största konungar yttrat. Och gäller detta om krigarens oroliga lif, bör det väl äfven gälla med afseende på idkarne af mera fredliga yrken och sysselsättningar inom samhället, och särskildt med afseende på folkskoleläraren i hans viktiga, fast anspråkslösa värf. Om någorstädes måste hos honom finnas en kärlek, som icke förtrötts, och ett tålmod, som icke ger sig öfver. Följaktligen är äfven för honom en kristlig uppfostran af vigt, och långt ifrån således att undervisningen i religion bör skiljas från seminarierna, tror jag att den der bör med omsorg idkas och få af den utträdande läraren sedermera meddelas äfven i folkskolan. Visserligen säger man, att man icke vill taga bort undervisningen i kristendom från *folkskolan*; man vill blott skilja den från *folkskoleläraren*. Men åtgärden är dock för honom af större vigt, än man synes föreställa sig. Nu är han aktad, ärad och älskad af allmogen, såsom deras barns icke blott lärare utan äfven uppfostrare, såsom en ledare för dem ej blott i kunskaper och färdigheter, som afse det timliga lifvet, utan särskildt i de stycken, som äro egnade att föra våra tankar till det land, dit vi alla en gång och det snart nog skola vandra. Tag bort från honom religionsundervisningen, och man sätter honom derigenom på samma linie som domarens eller fogdens skrivvare, de der ock äro flinka män, försedda med allehanda insigter i dagens frågor, men det oaktadt inga

synnerliga föremål för allmänhetens kärlek eller vördnad, samt åstadkommer sålunda i ett enda drag, att den vackra ställning folkskoleläraren för närvarande intager, för honom icke mera finnes till. Redan från denna synpunkt kan jag icke annat än motsätta mig motionärens förslag att frångå honom ofta nämnda åliggande för att öfverflytta det till presterskapet.

Denna åtgärd skulle enligt motionärens tanke vara botemedlet mot religionsundervisningens närvarande, mindre goda tillstånd i folkskolan -- ja mot folkskolans brister öfver hufvud. De svårigheter, för att ej säga omöjligheter, som från en annan sida möta hela denna reform, hafva emellertid redan blifvit här så vidlyftigt framställda och så väl utvecklade, att icke ens den högt aktade stämman, som näst före mig yttrade sig, förklarade, att "något" borde och kunde göras i den syftning, motionären antydte, i minsta mån förmått att rubba min öfvertygelse. Jag medgifver, att fall finnas äfven här, der "något" kan göras. Men hvad jag betvivlar, är möjligheten att i en lag inskrifva detta "något" såsom gällande för alla svenska församlingar. Jag anser detta tvifvel så mycket mera berättigadt, som den högt ärade talaren sjelf i slutet af sitt anförande förklarade, att han, med hänsyn till vårt lands omväxlande och skiljaktiga förhållanden, ej ansåg det vara möjligt att påbjuda en för alla folkskolor gemensam läseordning. Mig synes dock, att påbudet om ett gemensamt schema borde möta vida mindre svårigheter, än utfärdandet af ett för presterskapet i hela riket gällande stadgande om en större eller mindre undervisningsskyldighet i folkskolan. Jag lemnar likväl frågan härom å sido, helst man kan vara fullt förvissad, att, sedan Herr Ecklesiastikministern sagt, att "något" kan och bör göras, det ock inom kort skall vara gjordt. Och härmed öfvergår jag till reservationen.

Den högt ärade reservanten har med stor taktisk talaug dragit sig tillbaka från motionärens långt framskjutna ställning, under reträtten presenterande batalj öfverallt, der terrängens beskaffenhet sådant medgifvit. Slutligen har han, efter att hafva dragit till sig ledamöterna i 1868 års folkskoleinspektörmöte såsom förstärkning, förskansat sig bakom en skrifvelse till Kongl. Maj:t. Jag vill icke ingå i någon närmare granskning af denna reservation. Jag får i afseende å densamma endast förklara, att jag af skäl, hvilka jag förut anført, är förhindrad att ingå på den halfmesyr, som denne eljest så radikale man här funnit lämpligt att förorda. Särskildt må det vara mig tillåtet att betvifla, det reservantens angifna syfte -- minskning af de för religionsundervisningen nu anslagna läsetimmarne -- skulle kunna vinnas genom att gifva folkskolan två lärare i detta ämne i stället för en. Efter vanlig slutkonst borde resultatet blifva det rent motsatta.

I öfrigt och slutligen har det icke kunnat undfalla mig, att genom så väl motionen som reservationen går ett drag af så högkyrklig tendens -- ganska anmärkningsvärd från det hållet -- att jag äfven af detta skäl icke vill biträda någondera. Man försöker, så vidt möjligt är, att rycka religionsundervisningen ur lekmännens händer, för att uteslutande lägga den i det vederbörligen ordinerade presterskapets. Mot en sådan grundsats måste jag nedlägga min protest, äfven om den ej utgått från konciliet i Rom. Jag yrkar bifall till Utskottets Betänkande.

Herr Carl Isak Bengtson: Då jag för min del lägger största vikt uppå, att folkets barn må i folkskolan uppfostras till insigt om och kärlek till vår kyrkas heliga lära och sålunda danas till goda medborgare, men jag, i likhet med föregående talare, anser, att stora svårigheter möta för genomförande af det förslag, som blifvit framlagdt af motionären och reservanten, samt befarar, att detsamma endast skulle föranleda dertill att religionsundervisningen i folkskolorna blifver indragen, då dess ordentliga meddelande icke låter sig förena — åtminstone i församlingar med en större folkmängd, vore sådant alldeles omöjligt — med presterskapets öfriga mångfaldiga åligganden och bestyr, hvilka redan taga dess tid fullt i anspråk, yrkar jag bifall till Utskottets här gjorda framställning.

Herr Liss Olof Larsson: Jag hade icke ännat begära ordet i denna fråga, emedan jag trott det vara öfverflödigt, då man väl med skäl bort kunna föreställa sig, att ett sådant missfoster som detta förslag snart sagdt af sig sjelft skulle dö, men sedan Sveriges Ecklesiastikminister i denna fråga ställt sig på ungefär samma ståndpunkt, som innehafves af herrar kapitenen Julius Mankell och konditor Grafström, har saken fått en annan och större betydelse. Jag skall dock icke mycket sysselsätta mig med de skäl, som af den ärade Statsrådsledamoten blifvit framställda, ty när jag betraktar den högt ärade talarens anförande i skolfrågan vid 1868 och 1869 årens riksdagar, och finner att hvad som vid förra riksdagen yttrades vederlägges helt och hållet vid den andra, så får jag säga, att orden från detta håll icke kunna för mig hafva den betydelse, som jag gerna ville tillmäta hvad som uttalas från statsrådsbänken. Jag hade verkligen icke trott, att en sådan motion skulle kunnat framkomma i denna Kammare; jag hade trott det vara möjligt att den frågan kunde framkomma och diskuteras i en annan församling här på Riddarholmen, men icke på detta rum. Motionen är så mycket mer motbjudande, som den under masken af kärlek till religionen döljer minst sagdt en sorglig likgiltighet för densamma. Man vill inskränka, eller rättare, man vill taga bort kristendomen från våra skolor, ty när man vill ordna den undervisningen på ett sätt som i tillämpningen är omöjlig, då är väl det ungefär detsamma som att taga bort den. Läser man i historien, så måtte man väl ändå se, att bildningens gång är och har varit sådan, att kristendomen kommit först och sedan den så kallade medborgerliga bildningen. Icke hafva de som röjt vägen för all sann bildning gått ut i hednaverlden, för att först meddela undervisning i t. ex. naturlära, i linearteckning och dylikt, nej det var med och genom kristendomen, som de trängt sig fram. Ser jag på de samhällen der religionen föraktas, der man anser och aktar den såsom en bisak, och ser jag på samhällen der kristendomen befinner sig i blomstring, så stadnar jag icke i valet om hvilketdera som är det lyckligaste, och hvar upplysningen står högst, samt hvar de bästa medborgarne finnas.

Går man in i en skola, der kristendomen är hufvudsak, så skall man otvivelaktigt finna, att den står högre i öfriga undervisningsämnen än i en skola der kristendomen skötes såsom bisak, ty der står merendels också den öfriga undervisningen på en ganska låg ståndpunkt; och i hvil-

ken af dessa skolor tror ni väl, mine Herrar, att de bästa medborgare danas.

Vill man se in i det husliga lifvet, så möter oss der alldeles enahanda erfarenhet. Hvad skulle väl dessa, verkligt goda medborgare svara, om vi tillsporde dem: vill ni skilja kristendomsundervisningen från edra skollärare? Jo, utan tvifvel, svarade de nej! Skall man då för den mindre goda medborgarens skull begå en orättvisa emot den gode medborgaren?

Man invänder visserligen, att här icke är fråga om att taga bort kristendomsundervisningen från folkskolorna, utan endast att inskränka den och öfverflytta resten på presterna. Man säger nemligen, att kristendomsundervisningen inkräktar allt för mycket på de ämnen, som afse den medborgerliga bildningen, och hvilka folkskoleläraren företrädesvis borde bibringa barnen. Jag för min del trodde, att kristendom också hörde till den medborgerliga bildningen. Mången gång finner man goda medborgare bland dem som äro goda kristna, äfven om de icke kommit så särdeles långt i t. ex. geografi, historia, naturlära, liniarteckning och gymnastik, men bland dem som förakta kristendomen finner jag aldrig en god medborgare. Jag tror att vi böra låta kristendomen vara hufvudsaken i våra folkskolor; derpå vinna äfven de andra ämnena, ty i sådana skolor, der kristendomsundervisningen är en bisak, der äro äfven de andra ämnena en bisak, och tvärtom. Motionären tyckes mig för öfrigt höra till de der s. k. pappersorganisatörerna, hvilkas starka sida är att uppgöra förslag, som kanske kunna taga sig ut på papperet, men i verkligheten duga föga eller intet. Att, såsom han vill, taga bort kristendomsundervisningen från skolläraren vore precis detsamma, som att säga åt en trädgårdsmästare, att man skulle taga bort ljus och värme från hans plantor; och att inskränka den till en dag, som då skulle vara uteslutande derät egnad, men på det sätt att den då skulle skötas af presten och icke af skolläraren, strider detta icke emot all pedagogisk ordning och den dagliga erfarenheten, som visar att omvexling i läroämnen gagnar hvad man med skolor afser, nemligen upplysning? Att bifalla motionärens förslag, vore det icke ungefär detsamma som att åt trädgårdsmästaren — jag ber om ursäkt, att jag ännu en gång kommer till den der trädgårdsmästaren — säga: du får eller behöfver icke under hela veckan vattna dina plantor, ty en dag i veckan kommer en annan och vattnar dem; det är väl icke så ofta, men så håller han då på och vattnar *hela* dagen; jag fruktar att plantorna icke skulle befinna sig väl af en sådan vattning. Hvad nu den praktiska sidan af motionärens förslag beträffar, så frågas huru det skall vara möjligt för presten att undervisa i kristendom en hel dag i veckan i hvarje folkskola inom pastoratet, om t. ex. folkskolornas antal derstädes är flera än presternas, och ännu värre, om det är större än dagarnes i veckan? Motionären har särskildt föreslagit lördagen, men, så vidt jag vet, finnes ju icke mer än en sådan i veckan. Men skulle presten äfven under de öfriga dagarne af veckan undervisa, så fick han icke hafva annat att göra än att tienstgöra som skollärare, men han har väl också åtskilligt annat att göra, och folket i allmänhet skulle väl icke heller vara synnerligt betjenta af sina prester, om de skulle behöfva springa i skolorna för att få rätt på dem.

Man har i denna fråga fäst sig endast vid de egentligen s. k. folkskolorna, men vi hafva äfven en annan, ännu talrikare klass af skolor, der undervisning skall bibringas folkets barn, nemligen småskolorna, hos hvilkas lärare ännu mindre skicklighet kan förutsättas än hos den examinerade folkskoleläraren, och motionären säger ju, att den sednare icke eger den mångsidiga bildning och insigt som erfordras för att meddela religionsundervisning, således kan det väl icke vara meningen att anförtro denna undervisning åt småskoleläraren, lika litet som jag kan tro det vara meningen att helt och hållet taga bort religionsundervisningen från småskolan; således måste jag antaga, att motionären förmenat att presten äfven der skulle meddela ifrågavarande undervisning. Men huru tager detta sig ut i tillämpningen. I den församling jag tillhör finnas 7 folkskolor och 38 småskolor. De ordinarie presterna äro till antalet 2. Huru skulle det der gå till, om presterna skulle i alla dessa skolor bestrida religionsundervisningen en dag i veckan? Detta blir, som jag tror, ett ganska svårlöst problem, det är det åtminstone för mig, som icke gör anspråk på att vara någon mästare i räknekonsten — men kanske kan den ärade motionären lösa det? Den ärade motionären tyckes verkligen hafva ett särdeles stort förtroende för vårt presterskap. Ja, man säger att jag äfven har så, men jag tror att han öfverskattar deras förmåga. Det gläder mig dock att finna ett sådant förtroende hos honom. Man har annars sagt mig, eller jag har läst det i tidningarne, att han tillhör en åsigt, eller jag kan gerni säga ett sällskap, som icke lärer hafva så särdeles stort förtroende för presterna. Men detta visar blott, att man icke får sätta tro till allt som står i tidningarne.

Hvad nu sjelfva skolorna beträffar, så har jag gjort ett utdrag ur folkskoleinspektörernes berättelser, hvaraf synes att folkskolorna gjort stora framsteg sedan den tid, från hvilken motionären hemtat uppgifter till stöd för sin motion. Han har emellertid förklaradt, att dessa siffror icke mycket betyda, och jag vill derföre icke heller med dem besvara honom. Han har vidare klandrat sammansättningen af det Utskott, som behandlat hans motion, och sagt att med en sådan sammansättning intet hopp fanns för honom att erhålla en gynnsam behandling af sin motion. I mina ögon var, med ett enda undantag, Utskottets sammansättning sådan jag önskar den, hvad denna fråga beträffar. För motionären har Utskottets utredning af hans motion syntts allt för liten, mig åter har den syntts allt för mycken, ty en sådan motion var icke värd ens den utredning Utskottet gjort. Det nit för kristendomen, som motionären låter påskina, förefaller allt något tvifvelaktigt, ty det motsäges såväl af hans yttrande som af motionen, hvilken jag skall underkasta en liten granskning; jag skall ej tala om den Lindblomska förklaringen öfver storkatekesen, som omnämnes i motionen, ty jag känner ej någon sådan, och dels har en föregående talare talat derom — men han säger, att han af nit för kristendomsundervisningen vill öfverflytta den på presterna, på samma gång han säger att presterna ingalunda uppfylla de skyldigheter som folkskolestadgan nu ålägger dem i fråga om religionsundervisningen. Man plägar väl icke i vanliga fall, för att befrämja en god sak, uppdraga detta åt dem, som man på samma gång klandrar för liknjdhet.

Vidare heter det i motionen, att, såsom det nu tillgår med läsningen af bibliska historien, katekesen etc., vänjes barnet vid att tanklöst läsa Guds ord, en vana som medföljer under hela lifvet, men straxt bredvid säger han, att detta är likgiltigt hvad gamla testamentet beträffar o. s. v. Huru är tankegången här? han säger att bibliska historien är Guds ord — och i samma andetag säger han att det är likgiltigt om den läses tanklöst? På ett annat ställe heter det, att religionsundervisningen nu upptager hälften af skoltiden, men af nit för kristendomen vill han inskränka undervisningen till en dag i veckan, eller till en sjettedel af skoltiden. Detta, mine Herrar, är ett högst eget och ovanligt sätt att befrämja en sak. Är det sättet att gå till väga riktigt, då skola vi icke för att befordra den öfriga undervisningen, hvilket motionären påstår vara en del af ändamålet med motionen, gå till väga på det sätt han föreslagit, utan då bör man för att vinna målet, endast inskränka den lärotid som är anslagen för hvarje ämne.

Mycken sådan motsägelse finnes både i motionen och motionärens anförande, men jag skall ej trötta med att anföra vidare. De ord han om Kyrkomötet utslungat, borde han hafva hållit inne med, då han bör hafva sig bekant, att åtminstone hälften af detta möte var valdt af Svenska folket, och att beskyllningen således lika mycket träffar dem som mötet.

En annan talare på Stockholmsbänken har upptagit till förklaring åtskilliga lufvudstycken i katekesen och sjelf besvarat de frågor han uppställt, men äfven om han icke gjort det, får jag säga, att de voro sådana, att jag icke skulle brytt mig om att besvara hans frågor. Får endast till slut säga, att vill man gifva ett dödshugg åt folkskolan, så finnes intet säkrare, än att skilja religionsundervisningen derifrån. Dock torde det icke gå så lätt, ty ehuru vi visst äro kända för att vara ett laglydigt folk, så sänd oss en lag som säger att kristendomsundervisningen skall skiljas från våra skolor, och vi skola — trotsa den lagen — jag hade så när sagt, fast motionären med vapen i hand komme för att få den tillämpad.

Jag yrkar bifall till Utskottets afstyrkande af motionären, som jag önskar måtte komma till evig hvila för att aldrig mer uppstå.

Herr Hedin: Herr Talman! Det förefaller mig, som skulle man till motto öfver denna diskussion passande kunna använda orden "alla vägar bära till Rom". det är uttolkad: alla slags medel äro goda, då det gäller att dräpa ett misshagligt förslag, kommande från misshaglig person, såväl uppenbara förvrängningar som ett forceradt löje och quickheter af det bedröfliga slag vi nyss hört af en representant för Dalarne. Jag förundrar mig ej så mycket öfver, att dylika vapen användts af en och annan talare, som öfver det temligen allmänna bifall, hvarmed detta stridsätt helsats. Visserligen kan jag häraf sluta, att det föga gagnar att tala till öron, som tyckas vara af naturen döfva för skäl och bevis; men lika litet som jag förut, enligt hvad Herr Kolmodin behagade påstå, retirerat från en ståndpunkt — hvilken jag icke innehaft, lika litet finner jag i den påtryckning, som nu gör sig gällande i de så särdeles bevisande bravoropen, någon anledning att gifva den ståndpunkt förlorad, som jag verkligen innehaft och innehar, och som finnes angifven i min reservation emot Utskottets Utlåtande. Till en början — innan jag öfvergår till en

granskning af Utskottets Utlåtande -- några anmärkningar om vissa yttranden under debatten.

Herr Ehrenborg har, naturligtvis i följd af sitt kristliga sinnes ingivelse, råkat i djup bedröfvelse för min skull, därför att mellan min ståndpunkt i dag och den 16 Februari skulle finnas en svår motsägelse. Mine Herrar! Hvad som är eller icke är motsägelse, det utredes och afgöres icke med bibeln i hand eller några konventikelfraser på läpparne, utan af förståndet. När nu detta, som bekant, underkännes i det läger, som den värde talaren tillhör, så torde det ursäktas, att jag tager mig friheten att i fråga om konsekvens och motsägelsefrihet i mina egna åsigter och handlingar lita på min egen uppfattning och lemna hans uppfattning i dess -- förståndsmässigt att tala -- ovärde. Herr Ehrenborg har vidare vidlyftigt och gående som katten kring het gröt sysselsatt sig med den frågan, hvem jag, reservanten, egentligen är. Det långa talets korta mening kan rättast resumeras sålunda: jag, reservanten, hör ej till Herr Ehrenborgs fårahus, och därför är jag ovärdig att hafva en mening eller ett ord om en sådan fråga som religionsundervisningen. Skulle jag befatta mig med att besvara denna egendomliga blandning af galla -- hänets galla -- och salvsens sirup? Nej, jag kan bättre använda min tid och jag är skyldig att göra det, isynnerhet när, såsom nu, min tid tillika är Kammararens. Endast det vill jag anmärka, att, när Herr Ehrenborg oriktigt citerade min reservation, han för sin del ej gifvit något synnerligt bevis på det ärliga sinnehetens kompetens att deltaga i en allvarlig diskussion om allvarsamma ämnen. Jag öfvergår till Utskottets Utlåtande. Reservant i Utskottet, som syntes mig nog hastigt affärda ett förslag, hviket enligt min öfvertygelse har framtiden fös sig, anser jag mig böra något skärskåda beskaffenheten af de anförda grunder, hvarpå Utskottet stödt sin förkastelsedom.

Motionärens åsigt, att religionsundervisningen i folkskolan upptager för mycken tid, och att den bedrivs på ett bekymmersamt bristfälligt sätt, har Utskottet blott så till vida motsagt, som det påpekat att -- medan motionären begagnat inspektionsberättelserna för 1864--1866 och på dem grundat förenämnda åsigt -- deremot de allra sista inspektionsberättelserna, för 1867--1868, i båda dessa hänseenden "ådagalägga betydligt framåtskridande inom folkskolan." Redan häri finner Utskottet ett bevis på obehöfligheten af den förändring, motionären afsett. Låt oss granska denna första kärnpunkt i Utskottets bevisföring. Det torde då befinnas, att detta "betydliga framåtskridande inom folkskolan" mera är en önskan och ett antagande hos Utskottet än ett ur de sista inspektionsberättelserna uppvisligt, faktiskt resultat. Skulle det, som jag tror, förhålla sig så, då ramlar, i och med premissen, äfven konklusionen, för så vida den nemligen är eller skall betraktas såsom konklusion ur denna premis, och ej tilläfvats ur några andra förutsättningar, som Utskottet behållit för sig sjelf. Låt se! Om jag ej misstager mig, har Utskottet gått till väga på följande sätt. I de sista inspektionsberättelsernas tabellvolum finns ett s. k. "sammandrag för alla stiftens af tabelluppgifterna angående folkskoleväsendet", upptagande, bland annat, antal barn i skolåldern, antal i skolan inskrifna barn, antal vid inspektionen närvarande, antalet af dessa sistnämnda som undervisats i de särskilda läroämnena. Nåväl: dessa slutsummor för 1867--1868, särskildt den sist-

nämnda, har Utskottet jemfört med de slutsummor för 1864—1866, som motionären åberopat, och då Utskottet fann de förra högre, hade det straxt sin slutsats om det "betydliga framåtskridandet" färdig. Härvid bör dock märkas för *det första*, att skiljaktigheten mellan de förra och de senare slutsummorna i vissa fall icke är så synnerligen stor: i det viktiga ämne t. ex., som kallas rättstafning och rättläsning, var slutsumman i de näst sista berättelserna 170,051, men i de sista 170,860, således en skilnad, till förmån för de sista åren, af 809 barn *mer*, som undervisats i rättstafning och rättläsning; när det nu är fråga om nära 200,000 vid inspektionen närvarande barn af 400,000 i skolan inskrifna och 600,000 i skolåldern, har jag för min del svårt, att i denna tillökning af 809, som under de sista åren åtnjutit den mest elementära af all undervisning, skåda det "betydliga framåtskridande", som en nog rask slutkonst föregycklat Utskottet. Denna min mening rubbas ej heller i någon afgörande grad deraf, att slutsummorna för 1867—1868 utvisa, i fråga om vissa andra läroämnen, en ej obetydlig ökning af antalet barn, som i dem undervisats, ty af de vid inspektionstillfällena närvarande 199,410 hade mindre än en tredjedel (58,620) fått någon öfning i att förstå och använda språket, mindre än en tredjedel (59,161) någon iusigt i naturlära, ej mycket mer än en tredjedel (70,085) undervisats i historia — detta i skolor, som dock hafva till uppgift att meddela den stora mängden af svenske medborgare de första grunderna för en allmän medborgerlig bildning. Men om man nu, detta oaktadt, vill medgifva, att Utskottet, genom de ur sista inspektionsberättelserna anförda siffror, i någon mån bemött hvad som, enligt Utskottets egen sammanfattning af motionärens motivering, är det *ena* af hufvudskälen för hans förslag, nemligen religionsundervisningens nuvarande alltför stora inkräkning af lärotiden på andra läroämnens bekostnad, så får jag vidare och för *det andra* erinra, att det är mig alldeles ofattligt, huru Utskottet från de högre siffrorna i de sista berättelserna — siffror, som ju ej visa något annat än en tillökning i *antalet* af undervisade barn — kan sluta till en förbättring af undervisningens, här specielt religionsundervisningens *qualitet*. Motionärens *andra* hufvudskäl är just religionsundervisningens skrala beskaffenhet, och detta har Utskottet sålunda lemnat orubbadt, ty om ett "framåtskridande" i det hänseendet upplysa de ifrågavarande siffrorna jemnt upp ingenting. Och härmed, Herr Talman, lärer en af hörnsteuarne i Utskottets argumentation hafva fallit bort; säkrare voro ej fogningarna.

En annan hörnsten i sitt resonnement har Utskottet lånat från Kyrkomötets kyrkolagsutskott, — det är fara värdt, att äfven här Utskottet råkat på ett dåligt byggnadsmaterial. Utskottet afråder ifrån att låta presten "utnötas på ett så specielt område som folkskolans". Jag förmodar, att jag ej är ensam om min stora förundran öfver en sådan utlåtelse. Skulle verkligen religionsundervisnings meddelande åt det uppväxande släktet vara ett alltför "specielt område för en luthersk prest? Eller är hon — för att sluta af det smakfulla uttrycket: "utnötas" — är hon, frågar jag, i Utskottets tanke ett ovärdigt hoveri, som det vore synd och skam att ålägga presten? I sauning, jag antager att mången kyrkans tjänare väl kunde känna sig frestad, inför ett sådant resonnement som Utskottets,

att

att å egna och kyrkans vägnar utbrista i den bekanta bönen: Gud bevara mig för mina vänner! För min del vågar jag tro, både att prestens egenskap af religionslärare helt naturligt åt honom anvisar just det verksamhetsområde, der Utskottet tyckes anse det för en horreur att han skulle inträda, och att han der, d. v. s. såsom det unga släktets lärare, skulle utföra ett arbete af ojämförligt större betydelse, än de reglementerade predikningarne å helgdagarne. Men han hinner ej med detta nya åliggande — svarar man. Hvarför? Det vanliga svaret är: för de många världsliga bestyrens skull. Men, bör man då ej från dem befria presten? Eller är det i sin ordning, att han skall i väsendtlig mån sysselsättas med sådant, som är främmande för hans egentliga kall? Är det riktigare och viktigare, att han skall vara en Statens skrifmaskin, en — om jag så får säga — permanent jourhavande för en småaktigt administrations bagateller, än att han förlossas från detta påhång och återgifves åt sitt rätta kall? Han hinner icke ändå — svarar Andra Kammarrens Tillfälliga Utskott N:o 1, som äfven häri gjort sig solidariskt med, eller rättare, till ett eko af kyrkomötets kyrkolagsutskott. De båda Utskotten mena väl således, att de presten åliggande världsliga göromålen äro mycket obetydliga och upptaga en så ringa del af hans tid, att det gör hvarken till eller ifrån, om han har eller mister dem — ty menade Utskotten, att dessa göromål äro betydligt tidsödande, då skulle de ock nödgats tillstå, att presten, genom att från dem befrias, skulle vinna en betydlig tidsbesparing, som satte honom i stånd att meddela några timmars religionsundervisning i veckan. Men detta Utskottens antagande — som väl ej är uttryckligen anfördt, men som måste ligga under deras resonnement i detta fall — att prestens världsliga göromål ej äro någonting att tala om, håller ej stånd. Må man t. ex., i fall man ej genom egen åskådning derom vunnit någon kännedom, blott taga i betraktande hvad Herr Soudén i en å kyrkomötet väckt motion om dem yttrade: redan de af honom, blott *exemplis*, anförda måste tydligen medföra ej ringa tidspilan. Blotta afskaffandet af de högst otjenliga s. k. husförhören skulle skaffa presten en icke ringa del af den tid, som man ifrågasätter att han för religionsundervisning skulle använda. Och någon svårighet för en sådan förändring finnes visst ej: de befolkningsstatistiska uppgifterna kunna åvägbringas å annat sätt; katekesförhørets bottagande skulle, i fråga om kristendoms-kunskaps och sedligt lefvernes befrämjande, visserligen mer än uppvägas af prestens deltagande i ungdomens undervisning; och hvad den tredje och sista delen af husförhørs-institutionen vidkommer, så vore väl förlusten ej stor, om man eljest på dem kan tillämpa, hvad Tegnér sade om ett annat slags kyrkliga förättningar, att de "mera skada magen, än gagna församlingen." Äfven må erinras, att presten, genom att deltaga i religionsundervisningen för folkskolans lärjungar, skulle för sig lätta bördan af konfirmandundervisningen, emedan han då hade beredt sig en god grund att bygga på. Jag vågar sålunda säga, att Utskottens påstående, att presten, äfven med befrielse från sina uovarande världsliga bestyr, ej skulle hinna med religionsundervisningen, åtminstone ej kan drabba det i min reservation gjorda förslaget, att presten skulle öfvertaga en del af folkskolelärjungarnes religionsundervisning.

Det förtjenar för öfrigt anmärkas, att den riksdag, som grundlade vårt nyare folkskoleväsen, ej ansåg några oöfvervinneliga praktiska svårigheter ställa sig i vägen för en sådan anordning. Bevis derpå är ej blott den i reservationen anförda § 10 i förslag till lag om folkundervisningen. Jag förutser här den möjliga invändningen, att denna § — mot Presteståndets, mot de i frågan mest sakkunniges och intresserades yrkande — dikterades af de tre andra stånden, och jag påminner därför derom, att *dels* i Presteståndet flere röster höjde sig för just den mening, som blef Riksdagens beslut, *dels* prestestånds-majoritetens förslag till formulering ej så afgjordt skiljer sig från den slutligen antagna, *dels* flere ledamöter af Presteståndet egentligen därför motsatte sig ett lagbud, att enligt deras mening presterskapet nog derförutan skulle göra sitt bästa. Några utdrag ur protokollen rörande detta ämne torde ej sakna intresse.

Doktor Morén yttrade: föreskriften om presterskapets deltagande i undervisningen är riktig och nyttig. Den hör till presterliga kallet.

Biskop Butsch kunde ej se, att saken skulle i allmänhet möta "några oöfvervinneliga svårigheter."

Biskop Holmström ville blott, genom ett par redaktionsändringar, "något moderera" det ovillkorliga stadgandet. Med honom instämde Biskop Hedrén och Kontraktsposten Nordhammar.

Geijer anförde till stöd för sin åsigt, att presterskapet kunde undervisa i folkskolan, den omständigheten, att Sverige hade ett i förhållande till folkmängden talrikare presterskap än något annat protestantiskt land; ännu lättare skulle det blifva, "ju mera den högre skolan skiljer sig från kyrkan, och den sednare ej längre tvingas att försörja den förres invalider". I en replik härför uttryckte Talmannen — i hufvudfrågan — endast tvifvelsmål om möjligheten att öfverallt kunna genomföra den yrkade anordningen.

Prosten Sidner "fågnade" det, att Utskottet velat "förbehålla" religionsundervisningen åt prästen. Andra, hvilka — såsom Prosten Osterman — motsatte sig stadgandet, åsyftade dock ej dermed, att presterskapet icke alls skulle befatta sig med religionsundervisning i skolan; tvärtom ansågo de högst viktigt, att prästen verkade på det området, men de höllo före, att nitet, der det finnes, vore tillfyllestgörande, men, der det ej finnes, ej heller kunde genom påbud framkallas. Slutligen antog Presteståndet följande formulering:

— — — "åligger det likväl vederbörande presterskap att meddela barnen undervisning i kristendomen, samt att för sådant ändamål infinna sig i skolan, så ofta tjänsteåliggande och öfriga förhållanden det medgifva."

Sådan var 1840 års riksdags och dess Prestestånds uppfattning af de praktiska svårigheter, som man nu vill förstora till omöjligheter. När man nu besinnar, att presterskapets världsliga bestyr sedan dess blifvit minskade, och att kyrkan, i följd af flere samverkande skäl, ej mera är nödd och tvungen att, som Geijer sade, försörja skolans invalider, så böra ju möjligheterna hafva ökat. Svårigheter kunna här och der möta, men talar man om att ovillkorliga hinder i allmänhet skulle resa sig mot den åtgärd jag föreslagit, så måste jag hänföra dem till den kategori, som benämnes "de obotfärdiges".

Detta om utförbarheten. Nu ett par ord om sakens vikt. Jag finner den väsentligen ligga deri, att skolläraren härigenom skulle bättre kunna bedriva undervisningen i öfriga läroämnena. dels därför att han åt dem kunde egna mera tid och krafter, dels därför att dessa hans krafter dertill skulle bli bättre förberedda å seminariet, hvilket ej längre, som nu, behöfde öfverfyllas af teologi på andra ämnens bekostnad. Jag finner sakens vikt vidare deri, att religionsundervisningen sjelf skulle förbättras, dels därför att presten, som finge de äldre i skolan redan något förberedda barnen, således ett mindre antal, att undervisa, ej skulle nödgas, såsom skolläraren, att drifva en mer eller mindre tanklös utanläsning, utan kunde rikta sin undervisning till barnens förstånd och hjerta, dels därför att den bättre undervisningen i de så kallade världsliga läroämnena skulle underhjelpa sjelfva religionsundervisningen. I afseende härpå vill jag betona, att den nuvarande religionsundervisningen visst icke har något gagn af sitt nästan fullkomliga envælde; utan hjelp af andra kunskaper blir den religiösa uppfattningen blott alltför lätt rå, jordkrypande, vidskeplig; liksom all naturen för sitt lif likaväl behöfver solens ljus som hennes värme, så behöfver ock människan ej blott trons känslövärme, utan ock det utvecklade förståndets ljus för ett sundt andligt lif.

Herr Abraham Rundbäck: Då förevarande ämne redan blifvit skärskådadt från så många sidor, vill jag yttra mig endast helt kort till försvar för Utskottets Betänkande, som man från vissa håll, enligt min mening, bedömt alltför hårdt.

Hvad angår de beskyllningar den siste förade talaren behagat framkasta emot Utskottet, derfore att detta icke fäst at afseende vid den skiljaktiga mening, som han i sin reservation uttalat, vill jag endast anmärka, att hvad som utgjort föremål för Utskottets behandling har varit motionärens förslag, men ingalunda reservantens mening.

Motionären anför: "att religionsundervisningen i folkskolorna i allmänhet bedrifves på ett så bristfälligt sätt, att derigenom berättigade och allvarliga bekymmer hos hvar och en måste uppstå", och han åberopar till stöd härför de statistiska tabellerna för år 1866. Utskottet har här emot anmärkt, att undervisningen sedan dess gjort betydliga framsteg, och om motionären, såsom han bort, hade jemfört de sednast utkomna berättelserna med dem för år 1863, så skulle han hafva funnit, att undervisningen gått framåt med jättsteg.

Vidare säger motionären: "att religionsundervisningen i allmänhet upptager så mycken tid, att den i betänkelig mån inskränker utrymmet för de öfriga läroämnena". Jag tillåter mig med anledning här af fästa hans uppmärksamhet derå, att hvad som mest hindrat undervisningen i dessa öfriga ämnen har varit otillräcklig bildning hos lärarne samt brist på skolhus och undervisningsmateriel. För undervisningen i geografi nödvändiga kartor, och för skrifning erforderliga skriftaför äfvensom papper hafva oftast saknats, och läroböcker i naturvetenskap samt historia hafva icke heller förrän på sednare tider anskaffats. Men sedan dessa brister så småningom blifvit afhjulpna, hafva folkskolelärarne, presterskapet samt inspektörerne sökt och äfven lyckats ordna undervisningen på ett allt bättre och mera tillfredsställande sätt. Jag vill emellertid med-

gifva, att religionsundervisningen har allt för mycket inkräktat på de öfriga läroämnena, och att den ännu i flera skolor gör det; men jag är viss om att detta misstörhållande allt mer och mer kommer att rättas, utan att sådana radikala åtgärder behöfva vidtagas, som motionären föreslagit, och som jag för ingen del kan gilla.

Folkskolan är nemligen icke endast en verldslig och borgerlig läroanstalt, utan äfven och i ännu högre grad en kristlig uppfostringsanstalt, som vid sidan af hemmet har att upptaga de ännu outvecklade och ohyfsade barnen och hos dem inplanta medvetande om rätt och orätt, om pligt och dygd samt de christliga sanningar och löften, hvarå deras moraliska styrka i lifvet och deras förhoppningar i döden ytterst hvilat. Och -- det må jag fråga -- hvilket ämne kan vara lämpligare för allt detta än den kristliga undervisningen? Euligt min öfvertygelse finnes intet sådant. Jag kan derföre icke gå in på att skilja denna undervisning från skolan, och jag kan med så mycket mera bestämdhet uttala mitt nej mot förslaget, emedan jag tror mig hemta det från folkets egna läppar, hvilket alls icke vill medgifva, att religionsundervisningen skall så anordnas.

Men -- säger motionären -- meningen är alls icke att förringa, utan fastmer att höja den kristliga undervisningen. Jag påstår dock, att sådant icke kan ske på det sätt han föreslagit, ty det möter oöfvervinnliga praktiska svårigheter, såsom Utskottet äfven antydt. Men då icke alla dessa svårigheter blifvit förut under diskussionen tillräckligt framhållna, må det tillåtas mig att nu få påpeka åtskilliga sådana.

I de församlingar, der skolorna äro många eller der presten är gammal eller sjuklig, är det ju icke möjligt för denna att på ett nöjaktigt sätt bestrida religionsundervisningen. Icke heller låter det sig göra i de stora och vidsträckta socknarne, såsom t. ex. i Norriand, der det finnes socknar, som omfatta ofantliga områden af ända till 200 qvadratmil, och der barnen möjligen skulle få 12 à 16 -- ja, ända till 20 mil till presten. Lugen kan väl begära att de skola gå en sådan väg? Då man vidare känner, att skolbarnens mängd i medeltal uppgår till 300 i hvarje socken, och om man indelar dessa i afdelningar med 50 barn i hvarje, hvilket torde få auses såsom det högsta antal som kan af en person samtidigt undervisas, så kan undervisning icke meddelas oftare än hvar sjette vecka för hvarje afdelning, och barnen skulle sålunda erhålla religionsundervisning sammanräknadt endast 8 dagar om året. Häraf synes omöjligheten att ordna undervisningen så som motionären föreslagit, och jag tror det hafva varit alldeles tillräckligt, att Utskottet blott i allmänhet framhållit de praktiska svårigheterna såsom skäl för sitt afstyrkande. Man borde nemligen kunna vänta, att hvar och en med någon erfarenhet och eftertanke skulle hafva begripit, hvad detta uttryck innebär.

Under diskussionen har blifvit vidrördt ett ämne, deri jag anser mig på visst sätt skyldig att uttala min mening. Motionären har nemligen, under det han talat om fördelen af att presterskapet öfvertog religionsundervisningen, jemväl sagt, att presterskapet icke nu fullgör sina skyldigheter i det afseendet. Visserligen kan det vara sannt, att en och annan medlem af denna stora kår icke är fullt pligtrogen, men jag påstår, att bland Statens samtliga klasser och korporationer ingen gjort så mycket

för folkskolan som just presterskapet. Ty då så väl statsmakterna som kommunerna och pressen ända till sednare tider negligerat denna viktiga sak, har presterskapet likväl inlagt flera väsendtliga förtjenster om densamma.

Med anledning af hvad som blifvit yttradt från statsrådsbanken derom att presterskapet bör kunna åtaga sig något mera beträffande undervisningen i folkskolan, än hvad enligt lag nu åligger detsamma, vill jag erinra om innehållet af 10 § i folkskolestadgan. Nämnda paragraf stadgar: "Presterskapet utöfve en sorgfällig uppsigt i synnerhet öfver religionsundervisningen i folkskolorna. Församlingens lärare skola förden skull, så väl i de fasta som flyttbara skolorna, flitigt och så ofta deras öfriga embetsåligganden medgifva, sig infinna, efterhöra och undersöka, huru detta skolans viktigaste kunskapsämne af skolläraren bibringas, gifva honom, der det tarivas, upplysningar och råd, samt sjelfve genom undervisning, förklaring och tillämpning göra de heliga lärorna lefvande i barnasinnets." Jag vill fråga, om icke detta stadgande må anses tillräckligt? Man kan möjligen vilja påstå, att det i afseende på tiden som presten för detta ändamål skall använda icke är nog bestämdt. Men jag vågar be tvifla, att man genom lag lämpligen kan stadga något mera bestämdt i detta afseende. Inom det stift, der jag är folkskoleinspektör, skulle ett sådant stadgande, enligt min fasta öfvertygelse, icke kunna efterleivas, och såsom ledamot i ett domkapitel har jag mig tillräckligt bekant, hvilka svårigheter det under nuvarande förhållanden möter att uppehålla själarvården inom många församlingar, att jag ingalunda är tveksam, då jag förklarar det nu vara omöjligt för presterskapet att åtaga sig den tidsödade religionsundervisningen i folkskolan.

Mycket mera kunde vara att tillägga i detta ämne, men jag vill inskränka mig till hvad jag nu yttrat, under yrkande om bifall till Utskotets Betänkande.

Herr J. E. Eriksson: Herr Talman! mine Herrar! Äfven jag är af den åsigten, att religionsundervisningen bör fortfarande utgöra hufvudämnet i folkskolan, och jag är öfvertygad att om Riksdagen skulle fatta ett beslut, som skulle leda till motsatsen, detta vore det sämsta och olyckligaste som kunde hända. Enligt nu gällande folkskolestadga är ock religionsundervisningen skolans "*viktigaste kunskapsämne*", och jag hoppas att det så måtte förblifva, ty helt visst skulle det medföra sorgliga följder, om detta kunskapsämne blefve i mer eller mindre måtto undanträngdt: skolorna, fruktar jag, blefve då tomma. Af folkskoleinspektörernes sednaste berättelser ser man, att undervisningen i alla ämnen gått betydligt framåt, och det må väl anses vara bättre, om undervisningen gör säkra fastän icke så hastiga framsteg som oroliga menniskor fordra. än om den allt för fort sig till skada pådrifves. Hvad beträffar förslaget att presterskapet skulle få sig ålagdt att en dag i hvarje vecka meddela religionsundervisning i skolan, så vill jag påstå, att sådant är opraktiskt, ja, inom Dalorten i allmänhet omöjligt, och jag vill såsom bevis derpå anföra ett exempel från min församling. Denna är nemligen så vidsträckt, att den har, utom folkskolan, närmare 20 småskolor, deri minimikunskapen i allmänhet inhemtas; der finnas två prester, och huru kan någon sätta i

fråga. att dessa skulle kunna medhinna att undervisa i religion en dag i hvarje vecka uti dessa skolor? Om de än icke hade annat sig ålagdt än denna undervisningsskyldighet, så skulle deras tid dock icke vara tillräcklig. Men presterskapet har i allmänhet så trägna embetsäligganden, att, om det rätt vill sköta sitt kall, tiden är mer än väl upptagen.

Jag fruktar därför, att förslaget, fastän motionären säger, att han har skolans väl i sigte, likväl åsyftar en tillämpning af satsen "divide et impera!" hvilken sats jag i förevarande fall vill uttolka sålunda: söndra presterskapets krafter, så skall det icke kunna verka något egentligt godt hvarken i skolan eller kyrkan! Och jag må väl bedja Gud bevara oss för någonting sådant. Må deremot vår kära folkskola få i lugn och fred utveckla sig.

Jag vill, för att vara kort, instämma i allmänhet uti Herr Kyrkoherden Witts yttrande och yrkar bifall till Utskottets Betänkande, och afslag på så väl Herr Mankells motion som Herr Hedins reservation.

Herr Rundgren: Den nu förda diskussionen torde hafva ådagalagt, att Utskottet träffat det rätta i afseende såväl å beslut som motivering. Att motiveringen är riktig har motionären sjelf ådagalagt, då han, efter att hafva punkt för punkt granskande genomgått densamma, öfvergaf sin egen motion och anslöt sig till reservationen. Sådant förhållande torde väl ock något bevisa i fråga om det slut hvartill Utskottet kommit. Ett faktum är, att motionen nu är stendöd, och att den icke vidare kan uppäckas, icke ens af reservantens skicklighet. Derfor vill jag icke heller till besvarande upptaga något vidare af motionärens muntliga yttrande än hans anmärkning i fråga om kyrkomötet, att nemligen åberopandet af dess beslut i denna fråga vore detsamma som att sätta bocken till trädgårdsmästare. Jag undrar storligen, om han skall finna något understöd inom Kammaren för en sådan åsigt, ty enligt mitt förmenande lärer väl Kyrkomötets åsigt i frågan vara den rätta auktoriteten. Och fråga kan väl vara, om icke motionären sjelf, genom att inlåta sig på bedömande af detta ämne, blifvit just en sådan der besynnerlig trädgårdsmästare. Om motionärens förslag vill jag emellertid icke vidare yttra mig, utan öfvergår till reservantens, synnerligen som detta vunnit understöd från ett håll, nemligen från Chefen för Ecklesiastik-departementet, dit skrifvelse i ämnet skall afgå, om Riksdagen godkänner samma förslag. Men äfven derom är föga att säga. Det skiljer sig å ena sidan ganska litet, men å den andra ganska mycket från hvad folkskolestadgan bestämmer. Reservanten vill hafva en lagbestämmelse, att presterskapet minst en gång i veckan skall *undervisa* i folkskolan, under det att nuvarande lag gifver presterskapet uppsigten och omvårdnaden om skolan. Reservanten vill således förvandla presten till folkskolelärare. För den, som närmare ransakar förhållandet, lärer väl sådant förhållande visa sig föga ändamålsenligt. Och när dertill kommer, att förslaget i många fall är praktiskt omöjligt, så kan jag icke inse, hvartill det skulle tjena att hafva ett lagstadgande, hvilket vore på de flesta ställen att anse såsom en död bokstaf. Hvad slutligen beträffar den andra punkten af reservantens förslag, så -- oberoende deraf att det icke kan vara lämpligt att

Representationen inlåter sig i sådana specialiteter — har det redan blifvit ådagalagdt. att folkskoleinspektörerne vidtagit åtgärder, som skola leda till en lämplig indelning af läsetiden.

Då emellertid redan är tillräckligt ordadt i ämnet. vill jag icke längre upptaga Kammarens tid, utan slutar med den erinran att, om man borttager religionsundervisningen från folkskoleläraren, så beröfvar man honom med detsamma det kraftigaste medel han nu eger att i sann mening höja folkbildningen.

Jag yrkar afslag å så väl motion som reservation, men bifall till Utskottets Utlåtande.

Herr Jonas Jonasson: Jag hade icke ännu begära ordet under denna diskussion, som redan blifvit ganska långvarig, men då motionären uppmanat de representanter af Kammaren, som tillhöra allmogens klass, att äfven yttra sig i frågan, så har jag för min del ansett mig skyldig att efterkomma denna hans uppmaning. Jag får med anledning häraf i kort-het tillkännagifva, att Utskottets i Utlåtandet uttalade motiv för afslag å motionen äro för mig alldeles tillfyllestgörande. Motionären har föreslagit, att religionsundervisningen i folkskolorna skiljes från folkskolelära-rebefattningen samt öfvertages af presten i det religionssamfund lärjungen tillhör; men att, der detta af en eller annau orsak undantagsvis ej kan ske, anmälan af församlingens pastor derom må göras till domkapitel eller annan myndighet för folkskoleväsendet, hvilken då om religionsundervisningen förordnar. Är motionärens mening härmed att draga religionsundervisningen undan presterskapets omvårdnad, så visar detta huru föga motionären känner till förhållandet emellan prest och församling på landet i afseende på skolundervisningen, och huru litet han gjort sig bekant med presterskapets skyldigheter i detta fall. Att till religionsundervisningen anslå endast en dag i veckan, är också ett förslag, som ingalunda kan anses vara välbetänkt, och församlingarne vore att beklaga, ifall dylika omogna åtgärder kunde komma i fråga att sättas i verket. Lika omöjligt att verkställa är förslaget att på presterskapet öfverflytta hela religionsundervisningen, i synnerhet i stora och vidsträckta församlingar, men då flere talare förut redan påpekat denna omöjlighet, vill jag derom icke vidare yttra mig. Jag inskränker mig endast till att yrka bifall till Utskottets hemställaa.

Herr Stenbäck: Det är beklagligt, att folkskolestadgans 10 § om presterskapets åliggande, nemligen att "genom undervisning, förklaring och tillämpning göra de heliga lärorna lefvande i barnasinnets," endast står der som en vacker illustration, då paragrafen kanske undantagsvis tillämpas, men ej som praxis af presterskapet åtlydts. Nationen har rättighet fordra, att ifrågavarande § bör iakttagas, då det är 30 år sedan Riksdagen fattade det beslut, som ålägger presterskapet denna skyldighet. I jämförelse med öfrige tjeu-stemän äro få så väl aflönade som presterskapet i förhållande till dess göromål, hvarför tiden ej bör utgöra hinder, om nitälskan finnes för saken. Så länge statskyrkan existerar, är angeläget att dess tjenare öfvervaka och gifva ledning åt kristendomsundervisningen, för att derigenom värna den mot schismatiska irrläror. Då det er-

kännes, att kunskap är makt, är troligt, om presterskapet sorglöst förbiser huru skolans religion inplantas hos ungdomen, eller längre åtnöjes med den innötta muntliga katekeslexan, att, sedan religiösa medvetandet jemte förståndet tillväxt, statskyrkans makt och välde öfver sinnena kan befinnas så undergräfd, att tiden snart kan blifva mogen bifalla yrkandet på kyrkans åtskiljande från staten. Motionen kan anses vara ett lystingsord i detta hänseende.

Den politiska situationen kräfver, att befolkningen växer i kommunala och representativa skyldigheter och rättigheter, hvaraf följer att folkskolestadgan behöfver en ny revision. Som utgångspunkt har den bestående skolstadgan uppfyllt sitt ändamål, ej ur framtidens synpunkt. Som obligatorisk bör undervisningen upphöra vid tolfte året, hvarefter yrkesbildningen bör vidtaga, så att kroppsarbete jemte humaniora kunna underlätta och härda den blifvande arbetaren i hans strätvan efter en oberoende framtid. Folkets barn hålles nu, tvärt emot dess natur, i ett öfvervägande kammarstudium till femtonde året, hvarefter barnet, enerveradt mot klimatet, utträder i det praktiska lifvet som en klen kroppsarbetare, för att kanske framdeles fördöma det filantropiska system, som sugit mergen ur hans arm. Elementar- och folkskolan begå samma fel, kvarhålla lärjungen för länge, så att han blir främmande för ett nyttigt kroppsarbete. Skolans uppgift är: "att lära det, hvaraf mannen i lifvet har nytta", underlätta sjelfhjelpsprincipen.

Bland skolans främsta ändamål sätter jag en praktisk kristendomsöfning, kristna grundsatser såsom ett lifsvilkor för vårt framtida oberoende äfven i materielt hänseende, ty de andeliga, politiska och ekonomiska principerna stå i ett visst sammanhang till hvarandra. Som minneskunskapslexa bör kristendomen varligt behandlas, så att det unga sinnet ej förlorar sin lifsriktning; försvinner behofvet af barnskap, kvarstår endast det formela af systemet, under det anden kan förloras. Angeläget är därför, att den religiösa lexläsningen ej får börja före en något stadgad period, t. ex. tolfte året. Hvad som kan och bör göras, är en inskränkning af den tid, som kristendomsundervisningen tager i folkskolan, särdeles på landet, som i stället genom en lefvande, åskådlig metod kunde bära mångdubbel frukt; de få bättre undantag, som redan nu finnas, bevisa, att detta undervisningssätt kan blifva regel. Man lägger presten till last katekesutanläsningen och den dryga tid deenna tager från öfriga undervisningen; ofta nog är presten oskyldig till tadlet, han är beroende af allmogens slentrian, dess helighållande af katekesen.

Folkskolans bästa och säkraste bundsförvandt blir dess fordna lärjungar, särdeles den unga modren; det är arbetarens hem, som skall gifva näring åt skolans lärdomar, ty eljest kan aldrig skolan uppfostra vår framtida generation till en jemn utveckling af själs- och kroppskrafter.

Som ett yrkande i frågan anser jag behöfelig en skrivelse till Kongl. Maj:t, för att, i sammanhang med en blifvande omarbetning af folkskolestadgan, få den obligatoriska lexläsningen i religion framflyttad till en mer stadgad skolålder.

Herr Medin: Herr Talman! I egenskap af landsortsrepresentant har jag, i anledning af motionärens till oss ställda uppmaning, funnit mig

uppfordrad att begära ordet, för att äfven i min ringa mån kunna uttala de åsikter, som i landsorten äro gällande angående denna viktiga fråga. Motionären har lagt oss den på hjertat, och det icke utan skäl, ty den är verkligen af aldra största vikt och betydighet, och därför höfves det äfven väl en hvar att derom uttala sin mening, ehuru denna i de flesta fall icke torde befinnas vara öfverensstämmande med motionärens. Den, som i all sin tid varit bosatt å landet och kommit till någorlunda mogen ålder, påminner sig nog förhållandet före 1842, då nu gällande folkskolestadga utfärdades, och inser säkerligen den högst betydliga förändring och förbättring i ungdomens undervisning, som denna stadga medfört, och därför bör densamma icke heller utan särdeles tvingande skäl förändras i åtminstone sina aldri väsendtligaste bestämmelser. Men om motionärens eller reservantens förslag nu skulle gå igenom, så skulle en dylik högst väsendtlig förändring genomföras, som, enligt min åsigt, blefve ytterst olyckbringande för landet, hvilket derigenom skulle finna sig fullkomligt bedraget på de frukter skolundervisningen hittills iennat. Jag vill fråga, hvad skall väl folkskoleläraren få att göra, ifall religionsundervisningen fräntages honom? Man säger väl, att åt de öfriga läroämnena skulle i stället så mycket större utrymme lemnas, men jag för min del har den öfvertygelsen, att skolrådet skulle få ganska svårt att i sådant fall förmå föräldrarne att sätta barnen i skolan, och sannolikt skulle man på många ställen snart sagdt få lof att begagna tjenliga medel för att få dem dit. På landsbygden hafva nemligen föräldrarne i de flesta fall den afsigten med barnens skolgång, att dessa skola få en i möjligaste måtto fullständig och god kristendomsundervisning, och man må ej förundra sig öfver, att på dessa orter, der elementarläroverk ej finnas, man vill hafva en, så vidt sig göra låter, fullständig undervisning åt barnen i alla ämnen. Man vet ock, att barnen hafva lättare att fatta, ifall någon omvexling gifves åt ämnena, och att de uttröttas, ifall de alltför länge sysselsättas med endast ett undervisningsämne, hvarför det ock vore ganska olämpligt att använda en hel dag i veckan utslutande för religionsundervisningen. Omvexling i läroämnena är nödvändig, ifall barnet skall fatta någon kärlek för skolan, och omvexlingen gör sinnet mera lifvadt samt skänker större kraft och spänstighet åt barnets förmåga att fatta och bibehålla den meddelade undervisningen.

Man säger att förhållandet med den religiösa undervisningen skulle blifva så ypperligt, ifall densamma lades helt och hållet i presterskapets hand. Ja! det må så vara: möjligen skulle sådant gå an i Stockholm, der man har öfverflöd på prester, men helt annat blir förhållandet på landet der mångentidens verklig brist på prester finnes, och der församlingar om många kvadratmil räkna blott en enda själasörjare. Der blir att söka genomföra det nu framlagda förslaget helt enkelt en omöjlighet. För öfrigt vill jag erinra att, enligt § 10 i nu gällande folkskolestadga, presterskapet redan har såsom en skyldighet sig ålagdt att utöfva sorgfälligt uppsigt i synnerhet öfver religionsundervisningen i folkskolorna. Jag erkänner villigt, att på många ställen presterna fullgöra denna sin skyldighet med verkligt nit och till och med skicklighet, men det är en orimlighet att fordra, det de ensamme skulle öfvertaga hela religionsundervisningen. Jag har flere gånger bemärkt, att de, då tiden sådant medgifvit,

gått upp i skolorna och deltagit i undervisningen, ställande frågor på både lärare och lärjungar. Men att härtill bestämma en hel dag i veckan är ej lämpligt och ej heller möjligt i större församlingar, der presten är af andra sysselsättningar öfverhopad.

Man torde icke böra ställa allt för stora fordringar på vår folkskola, som dock visat sig mäktig af ganska märkbar utvidgning och förbättring. Säsom en talare redan erinrat, kämpade hon under de första tio åren af sin tillvaro med svårigheter af alla slag, brist på materiel, brist på duglige lärare och brist på snart sagdt allt, som borde hafva kunnat bidraga till hennes utbildning, och ändock har denna så småningom kommit. Det behöfdes nog någon tid, innan folket hann göra sig förtroligt med folkskolan, men nu, sedan detta skett, vore det ingalunda lämpligt att göra den förändring nu blifvit föreslagen, så att religionsundervisningen skulle meddelas allenast en dag i veckan och af presten allena; jag är säker derom, att många föräldrar dertill skulle svara: Ja, under sådana förhållanden komma våra barn icke vidare att gå i skolan.

På grund af hvad jag nu yttrat, yrkar jag afslag å så väl motionen som reservationen samt bifall till Utskottets Utlåtande. Visserligen har ett slags lamt understöd kommit så väl motionärens som reservantens förslag till del från ministerbänken i så måtto att derifrån erkändes, att något borde göras, men äfven detta bifall, ehuru klen det var, synes mig ändock vara för mycket redan det, och jag tror, att vi böra akta oss för att röra på den strängen. Jag yrkar bifall till Utlåtandet.

Herr Mankell: Då jag hör, att Kammarens herrar ledamöter med otålighet ropa på proposition, skall jag ej, så mycket än vore att säga, yttra många ord. För de anmärkningar, som *i sak* blifvit mot motionen framställda, är jag tacksam, emedan de utan tvifvel bidraga till frågans utredning, hvarpå den säkerligen i längden skall vinna. Emedlertid kan jag ej underlåta att fästa uppmärksamheten derå, att de flesta inkast emot den föreslagna reformen blifvit hemtade från undantagsförhållanden, hvilkas befintlighet visserligen i flera fall måste medgifvas, men hvilka derföre ingalunda kunna anses såsom regel.

Om jag sålunda ej till vederläggning vill upptaga de verkliga skäl, som emot förslaget blifvit anförda, kan jag ännu mindre ingå i svaromål, hvarken på de oärliga och jesuitiska hänsyftningar mot renheten af mina syftemål, som blifvit gjorda, särdeles af en talare från Nerikes-bänken, eller på sådana grofheter, som framförts af en representant från Dalarne, och hvilka sednare just utgöra ett lysande bevis på den låga ståndpunkt folkbildningen, i hans hemort åtminstone, måtte intaga. Beträffande den ärade representantens från Norrköping anmärkning, att jag, genom att frångå mitt eget och öfvergå på reservantens förslag, skulle komma till ett resultat, som jag alldeles icke anat eller kunnat beräkna, så vill jag upplysa, att jag före början af denna diskussion insett, att min motion i dess närvarande skick icke hade någon utsigt till framgång, hvadan jag redan då öfvergick till reservantens förslag, hvarigenom åtminstone någonting kunde vinnas. äfvensom att detta skedde efter mogen öfverläggning.

Vidare ber jag att få tillkännagifva, att det ampla erkännande utaf riktigheten af mitt förslag, som kommit mig till del från ministerbänken, för mig varit i hög grad tillfredsställande, och detta så mycket mera som det af vissa uppgifna sifferförhållanden visar sig, att reformen redan nu på många ställen skulle kunna gencmföras, då icke mindre än 300 församlingar blott en skola finnes samt i 400 två skolor af 1,270 fasta i hela riket. För min del är jag till en början belåten med ett sådant resultat, och om blott försöket nu först göres i dessa församlingar, så komma nog alla de andra sedermera efter. Dermed har det ingen fara.

Ehuru jag således ej till besvarande, vid detta tillfälle, vill upptaga de mot motionen riktade inkast, hvartill likväl rika materialier föreligga, måste jag dock ännu en gång beklaga den ringa anklang, motionen erhållit just hos representanterna af den folkklass, hvars gagn och nytta den företrädesvis åsyftar, men jag hoppas dock att framtiden i detta hänseende skall visa andra resultat. Slutligen kan jag icke undgå att påpeka det bedröfliga och sorgliga faktum, att den *folkkalda* Kammaren vid 1870 års riksdag skall visa sig i en så viktig kulturfråga stå så långt efter 1840 års riksdag, hvilken var sammansatt af så olikartade elementer, men som dock redan då nästan enhälligt uttalade sig till förmån för de åsikter, jag här i min motion försökt förfäkta.

Herr Hjelm: Då så många talare redan yttrat sig i frågan, och då tiden redan är långt framskriden samt Kammarens otålighet synes hafva nått en mer än vanlig höjdpunkt, vill jag afstå från att yttra mig i hufvudfrågan, men vill tillkännagifva att jag, gent emot ett yttrande från statsrådsbänken, tror att en bestämd arbetsordning för folkskolan är af största behof, både för enhets vinnande, folkupplysningens befrämjande och förekommande af skolråds, inspektörers eller lärarens godtyckliga uppställande af läseordningar, som nu till och med inom samma kommun på sina ställen är olika. Jag tror, att reservantens förslag kan höjas med 2 timmar i veckan.

Öfverläggningen var slutad. På derom framställd proposition biföll Kammaren Utskottets förslag.

§ 3.

Enligt ingifven och för Kammaren nu uppläst fullmakt, som vid granskning inför Hans Excellens Herr Justitie-statsministern befunnits vara i behörig form upprättad, hade Wedbo och Tössbo härader af Elfsborgs län, vid förnyadt val till riksdagsman i denna Kammar för innevarande riksdagsperiod, i sådan egenskap utsett vice häradshöfdingen, godsegaren A. W. Westerdal, som, med företeende af sin erhållna riksdagsmannapolett och sedan Kammaren förklarat sig icke hafva något mot den ifrågavarande fullmakten att erinra, nu tog inträde bland Kammarrens ledamöter.

§ 4.

Föredrogs Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 1 (i samlingen N:o 14), i anledning af väckt motion om nedsättning i portot för svar å telegram.

Herr Gumælius: Den motivering och de beräkningar, som Utskottet här anført, kan jag ej i allo biträda.

Utskottet har gjort ett vanskligt försök att beräkna den "förlust", som den ifrågavarande portonedsättningen kan komma att tillskynda telegrafverket och dervid kommit till ett belopp af 7,300 R:dr. Om jag ansåge den väg Utskottet härvid gått, vara den riktiga, skulle jag ej hafva kommit till mer än måhända hälften af den nyssnämnda siffran; ty det kan icke antagas, att samtliga de nu förutbetalda svarstelegrammerna om 20 eller inemot 20 ord skulle hafva inskränkts till 10-ordiga, ifall sådana emottagits för halft pris.

Men om man skall uppehålla sig vid tanken på sådan förlust, synes Utskottet å andra sidan hafva räknat den alltför lågt. Säsom svarstelegrammer har Utskottet nemligen räknat endast de telegrammer, hvilka nu, då ingen prisnedsättning tillgodokommer svaret, likväl af ett eller annat skäl förutbetalas, och hvilka utgöra blott 6 procent af hela telegramantalet. Jag vågar tro, att det vida öfvervägande antalet af telegrammer utgöres af sådana, som antingen motse svar eller sjelfva äro svar, och sålunda ville jag antaga, att måhända 40 procent i stället för 6 af hela telegramantalet verkligen äro att betrakta säsom svarstelegrammer, ehuru de icke under nuvarande förhållanden antecknas säsom sådana. Att dock en betydlig del af dem skall, efter införande af den föreslagna reformen, framstå säsom 10-ordiga svarstelegrammer, kan man taga för gifvet, och knappast torde man beräkna för högt, om man antager detta blifva händelsen med 15 till 18 procent af hela telegramantalet. I stället för den af Utskottet beräknade förlusten af 7,300 R:dr, hvilken jag på grund af Utskottets förutsättningar ville nedpruta till vid pass 3,600 R:dr, måste jag på grund af denna nu anförda beräkning anslå ifrågavarande förlust till 25 eller 30 tusen R:dr.

Frågan blir nu, om det finnes anledning antaga, att den föreslagna reformen skall föranleda en sådan ökning i telegrammernas antal, att detta ersätter dels ifrågavarande 25,000 R:dr, dels det ökade arbetet. I detta afseende delar jag Utskottets förväntningar och ber att få eriura, att dels många telegrammer, som nu lemnas obesvarade eller besvaras postledes, skulle komma att föranleda 50-öres telegrafsvår, som åter i mångt fall torde gifva uppslag till fortsatt telegrafering. Vidare och då, säsom jag förut uttydt, telegrammer kunna till stor del sammanparas, så att ett spörjande telegram och dess svar bilda, hvad man kunde kalla en "full telegrafering", som hittills kostat 2 R:dr, men nu skulle kunna nedbringas till 1 R:dr 50 öre, så är det temligen påtagligt, att en sådan nedsättning af 25 procent måste medföra en betydlig tillökning i telegrafering. Motionären har trots sig kunna uppgifva, att 1865 års nedsättning af telegrafportot med 33 procent medförde nära 100 procents förhöjning i telegrammernas antal. Om än denna märkliga tillökning icke uteslutande be-

rodde på nyssnämnda portonedättning, äro dock motionärens siffror väl värda att beaktas och synas mig innebära ett äfven för den nu ifrågavarande nedsättningen betryggande löfte.

Utskottet yttrar till sist, att "den ökade korrespondensen, som genom ifrågavarande nedsättning kan uppkomma, icke framkallar behof af ett större antal telegraf-tjenstemän än det, som för närvarande finnes, men kan förskaffa tjenstemännen på de mindre telegrafstationerna en måhända ringa, men väl behöflig tillökning i deras göromål." Äfven af detta Utskottets yttrande visar sig, att Utskottet alldeles underskattat betydelsen af den förändring, som förordats. Hvad nu först de mindre stationerna beträffar, tror jag, lika med Utskottet, att deras tjenstemän både kunna besörja och med fröjd skulle motse en ökad telegrafering. Jag är viss, att exempelvis föreståndarinnan för telegrafstationen i motionärens hemort skall blifva rätt glad, om Grenna stations telegramantal förökas, fördubblas, ja fler-dubblas till fromma för Grenna-industriens ytterligare utveckling. Och samma glädje skall af liknande anledning framkallas på många håll. En af de första grundsatser, som af telegrafverkets stiftare inpreglades hos de inträdande unge tjenstemännen, var den, att "verket är till för allmänhetens skull, ej allmänheten för verket;" och, genomträngde af denna riktiga tanke, som förtjenade att komma till heder inom hela tjenstemannaverlden, skola telegrafisterna, derom är jag öfvertygad, vara lika villige som de äro skyldige att fullgöra de ökade åligganden, som ett antagande af Utskottets förslag kan medföra. Dock tror jag ej, att den goda viljan allestädes gör till fyllest. Några af de större stationerna äro nemligen redan nu öfverhopade af arbete, en del telegraflinier likaså, och der skulle en ytterligare betydlig ökning föranleda en ur allmänhetens synpunkt ingalunda önskelig stockning, fördröjande telegrafexpeditionen. Detta torde visserligen i någon mån kunna motverkas genom förenkling af telegrafverkets nog vidlyftiga bokföring, och om sålunda äfven denna art af mångskrifveri kunde kringskäras, vore sådant redan en fördel af reformen; men jag tror ej, att detta är nog. Äfven någon tillökning i tjenstemännens antal, kauske också en eller annan ny telegraftråd på de mest anlidade vägarne torde efter hand erfordras. Hvad mer? Växer trafiken, så att trafikmedlen behöfva ökas, är ju detta en fördel.

Om jag icke af motionens framgång väntade något mera, än Utskottet synes hafva tänkt sig, skulle jag betrakta förslaget såsom likgiltigt; men då jag tror, att nedsättningen skulle föranleda betydligt ökad telegrafering och sålunda väsendtligen främja handel och näringar äfvensom annan samfärdsel, är det mig ett nöje att tillstyrka densamma.

Sjelfva formen för Utskottis-Utlåtandets klämm kan jag emellertid icke fullt gilla. Utskottet vill, att Kongl. Maj:t måtte i telegrafverkets reglemente införa ett stadgande om, att inländskt, 10-ordigt svarstelegram får gå för halft pris; men jag ber få erinra, att Sveriges telegraflinier endast delvis behöfva ställa sig ett sådant stadgande till efterrättelse. Vidsträckta telegraflinier tillhöra statens jernvägar, för hvilka telegrafreglementet icke är lag; en mängd andra, kortare telegraflinier (t. ex. utefter Gefle - Dala och Köping - Hult-jernvägarne) äro i enskilda bolags våld, för hvilka hvarken Riksdagen eller Kongl. Maj:t eger i detta fall

lagstifta. Ytterligare har man ännu några optiska telegrafstationer, som ansluta sig till elektriska tegraverket.

Jag hemställer då, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att i vederbörande stadgar och taxor för såväl statens jernvägar som telegrafverket måtte, beträffande telegrafering å deras linier, intagas sådana bestämmelser, att 10-ordigt eller kortare inländskt telegrafsvår får förutbetalas med hälften af portot för enkelt telegram.

Bifalles detta, hemställes vidare:

att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. telegrafstyrelsen bemyndigas söka med de enskilda personer eller bolag, som ega en del svenska telegraflinier, träffa öfverenskommelse om motsvarande prisnedsättning jemväl för dylika svarstelegrammer, som utvexlas mellan svenska stats- eller statsbane- och privat-telegrafstationer.

Herr Gustafsson: Jag vill icke ingå i någon vederläggning af den siste talarens sifferuppgifter, utan endast hålla mig till det af honom formulerade förslag, som, efter hans förmenande, skulle vara lämpligare än Utskottets. För min del tror jag, att om motionären väckt en motion i så vidsträckt syftning, som Herr Gumælii förslag går ut på, hade detta måhända kunnat vara lämpligt, men om Kammaren nu bifaller Herr Gumælii förslag, går, efter min åsigt, Kammaren utöfver sin befogenhet och beslutar en anhållan till Kongl. Maj:t, som icke är grundad på någon inom Riksdagen väckt motion, ty motionären har endast föreslagit, "att den ändring i nu gällande reglemente för telegrafverket måtte göras, att afgiften för tio ords svar på telegram, hvilket vid afsändningen betalas, måtte bestämmas till halft porto eller 50 öre." Det är klart att, om en sådan förändring i stadgarne för elektriska telegrafverket kommer att göras, så måste jernvägstelegraferna och de enskilda bolagen, för att kunna konkurrera med statstelegrafven, äfven besluta en likartad nedsättning. För min del tror jag att, om Kammaren gillar den föreslagna nedsättningen i telegramportot, något annat för närvarande icke är att göra än att bifalla Utskottets förslag.

Herr Granlund: Då jag haft nöjet höra en af telegrafverkets äldre tjänstemän förorda den af mig föreslagna nedsättningen i telegrafportot, hvilket ock af Utskottet blifvit tillstyrkt, vill jag inskränka mig till att endast yrka bifall till Utskottets hemställan och får blott tillägga med anledning af Herr Gumælii yrkande, att jag icke trott det förslaget behöft så vidt utsträckas, som Herr Gumælius påyrkat. Såväl jernvägsstyrelsen som de enskilda telegrafbolagen lära nog gå in på den ifrågakända tidsenliga nedsättningen, som otvifvelaktigt skall inbringa dem så väl som statens telegrafverk ökade inkomster. Jag yrkar således bifall till Utskottets hemställan.

Herr Per Nilsson i Espö: Då jag icke tror, att den föreslagna nedsättningen i telegrafportot skulle åstadkomma den nytta för telegrafverket, som man dermed åsyftat, kan jag icke annat än yrka afslag å Utskottets hemställan.

Herr Gumælius: Med anledning af en föregående talares yttrande, att det icke skulle vara nödigt att formulera förslaget så vidsträckt, som

jag gjort, därför att "konkurrensen" skulle tvinga de enskilda bolag, som ega en del telegraflinier, att vidtaga samma nedsättning i portot, som för elektriska telegrafverket beslutas, ber jag få fasta uppmärksamheten på det förhållande, att någon täflan emellan statstelegrafen och de enskilda telegrafbolagen egentligen icke eger rum, ty mellan orter, der statstelegrafstationer finnas, får allmänheten gemenligen icke begagna sig af enskilda bolags telegrafledningar. Derför har jag ansett nödigt att, om man ville understödja motionen och uttrycka den mening, att telegraphportot för tio ords svar borde nedsättas till haft porto, så vore endast en half åtgärd vidtagen, om man icke, såsom jag tagit mig friheten föreslå, uttager steget, så att nedsättningen tillämpas vid, om möjligt, alla Sveriges telegrafstationer, och jag hemställer till motionären, huruvida icke han skulle gerna se, att han kunde mot halft porto få tio-ordigt svar exempelvis å ett af honom från Grenna till Halsberg afsändt telegram. Skulle mot förmodan Herr Talmannen finna formela hinder möta det af mig framställda förslag, tror jag att hela frågan heldre kan anstå till ett annat år att då fullständigare genomföras, men då det ej är ovanligt, att väckta förslag under diskussionen undergå förändring och en organisk utveckling, hoppas jag, att ej mitt förslag skall undertryckas, om det, som jag tror, fullständigare än det af Utskottet framlagda motsvarar motionens syfte.

Efter denna öfverläggning upptogos yrkandena och framställdes deraf föranledda propositioner. Af dessa propositioner fann Herr Talmannen den besvarad med öfvervägande ja, som afsåg bifall till Utskottets förslag. Kammaren hade alltså beslutat i öfverensstämmelse med berörda förslag; Och skulle, jemlikt 63 § 3 mom. Riksdags-ordningen, detta beslut, genom utdrag af protokollet, Första Kammaren delgifvas.

§ 5.

Till förnyad behandling företogs Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 2 (i samlingen N:o 15), i anledning af Herr Ola Nilssons motion (N:o 156) om förändring i 16 § af gällande jagstadga.

Härvid anförde

Herr Ola Nilsson: Af intresse för jagten har jag väckt min ifrågasvarande motion, och jag tror mig ega någon erfarenhet om, huru det vanligen tillgår vid fångandet af raphöns, hvilket ingalunda sker så, som Utskottet tyckes hafva föreställt sig. Utskottet har sagt, "att garn icke kan innefattas under benämningen finare giller". Det torde dock vara någon tvekan härom, men för Utskottet synes den saken vara klar. Utskottet har vidare sagt: "det är Utskottet bekant, att man, just i jagtens intresse, i mellersta och en del af södra Sverige under senhösten fångar de späda raphönsen, för att, sedan de under vintern blifvit vårdade och räddade från den oundvikliga död, som för dem vanligen är en följd af stränga vintrar, på våren åter utsläppa dem". Jag vågar dock betvifla, att det så tillgår. Åtminstone har jag icke sett exempel derpå. Utan jag tror, att då de blifvit fångade, så tillgodogör man sig dem snart nog.

Vi måste nemligen besinna, att jagten och jagträkten tidt och ofta komma i andra händer; och de som skola lemna dem ifrån sig, hafva icke något intresse af att taga vård om, att det vilda icke utrotas.

Jag kan derföre icke annat än fortfarande yrka bifall till min motion och afslag å Utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej; och blef, på framställd proposition, Utlåtandet bifallet.

§ 6.

Föredrogs och bifölls Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 3 (i samlingen N:o 16), i anledning af Herr Lars Erssons motion (N:o 229) om förändring i Kongl. stadgan den 31 Januari 1855 angående justering af mått, mål och vikt.

§ 7.

Härefter föredrogs Stats-Utskottets Memorial N:o 32, i anledning af erhållna återremisser å Stats-Utskottets Utlåtande N:o 24, punkten 1, mom. *a*, *c*, och *d*, samt N:o 25, punkten 4.

Lades till handlingarne.

§ 8.

Föredrogs ånyo Lag-Utskottets Betänkande N:o 18 och Utlåtanden N:is 19 och 20, men blefvo på begäran för andra gången bordlagda.

§ 9.

Anmälades till bordläggning nu inkomna ärenden:

Lag-Utskottets Utlåtanden:

N:o 21, i anledning af väckta motioner åsyftande förändringar i gällande författningar om kommunalstyrelse;

N:o 22, i anledning af väckt motion om ändring i Kongl. Förordningen angående grunderna och villkoren för hemmansklyfning och jordaf-söndring, den 6 Augusti 1864;

N:o 23, i anledning af väckt motion om upphäfvande af stadgandet i 24 Kap. 10 § Kyrkolagen;

N:o 24, i anledning af väckta motioner om ändring i gällande stadganden angående prestval samt tillsättande af klockare och folkskole-lärare;

N:o 25, i anledning af väckt motion om upphäfvande af det stadgande i presterskapets privilegier af den 16 Oktober 1723, enligt hvilket presternas gårdar i städerna förklaras fria från borgerligt besvär och tunga; och N:o 26, i anledning af väckt motion om tillerkännande af presterlig tjensteårsberäkning åt lärare vid högre folkskolor; samt

Andra

Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtanden:

N:o 17, i anledning af motion om underdånig hemställan till Kongl. Maj:t, att en författning måtte utfärdas i fråga om beskaffenheten af och tillsynen å ångkittlar och ångpannor;

N:o 18, i anledning af Herr P. Staaffs motion N:o 169;

N:o 19, angående ifrågasatt ändring i gällande bestämmelser rörande trafiken å Statens jernvägar;

Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts Utlåtanden:

N:o 20, rörande ändring i 5 § af den genom Kongl. Kungörelsen den 21 Oktober 1864 fastställda instruktion för direktionerna öfver länens lasarett och kurhus; och

N:o 21, i anledning af väckt fråga derom att landshöfdinge- och militärbefälhafvare-befattningarne på Gotland måtte åtskiljas.

Kammaren beslöt, att dessa, nu första gången bordlagda ärenden skulle sättas främst å den föredragningslista som för nästa sammanträde komme att upprättas.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

Grefve Posse	från	de	den	dag	under	14	dagar.
Herr Appeltoft	"	den	31	Mars	"	14	"
Herr Sven Magnusson	"	"	4	April	"	14	"
Herr Carlsund	"	"	4	"	"	14	"
Herr Jöns Rundbäck	"	"	4	"	"	14	"
Herr Granlund	"	"	5	"	"	14	" och
Herr C. W. Sjögréen	"	"	6	"	"	14	"

§ 11.

Justerades protokollsutdrag om det under § 4 här ofvan upptagna ärende.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. 3,3 e. m.

In fidem.
H. Husberg.